

Парканци

Верољуб Трифуновић

Садржај

ПРЕДГОВОР ИЗ АМЕРИКЕ.....	4
ПАРКАНЦИ У КЊИЗИ	5
ВЕЛИКИ ПАРК.....	6
СОМЕ ВАСК.....	7
АЏА	8
БИКА	9
БИЦИКЛИ	10
БОКС	11
БРАЦА	12
БУНКЕР.....	13
БУРЕ	14
БУЏИНО СОКАЧЕ.....	15
ВАЈАР	16
ВИТЕШКИ.....	17
ВЕТЕРАНИ	18
ВОЗАЊЕ	19
ВОЛАРЕ.....	20
ГЛУМЦИ.....	21
ГРАЂАНСКИ РЕД.....	22
ГРОМБИ И ШЕШИРИ.....	23
ДВОБОЈ	24
ДНЕВНИ БОРАВАК.....	25
ДРАГО КУКАВИЦА.....	26
ЖИКАИЛО.....	27
ЗОНА	28
ЗУБАРИ	29

ИНСПЕКТОРИ	30
ИНСТРУМЕНТИ.....	31
ИНТЕРНАЦИОНАЛАЦ.....	32
КАЛДРМАШИ	33
КАПИТЕН.....	34
КОЦКАРИ	35
КРАЉ МИЛАН	36
КРЕЦА,КРЕЦА	37
КРУШКА	38
КУДЕ ЈЕ ВАСИЉЕВИЋ.....	39
КУЧИЋИ	40
ЛАЗА ПИЦИКА.....	41
ЛАЈМ	42
ЛАУТОН.....	43
ЛЕКАРИ	44
ЛОПОВ	45
МАКАЗАШИ	46
МАТЕ.....	47
МИЛЕ АНДО ФОРО	48
МИНИСТАРСТВА	49
НА ГЛАВНУ КАПИЈУ.....	50
НАШИ АКАДЕМИЦИ	51
ОКСФОРД И КЕМБРИЏ	52
ПАКЕТИ	53
ПЕНЗИОНЕРИ	54
ПЕТРОВАЧКА РЕКА.....	55
ПЕШАЦИ	56
ПИРАМИДЕ.....	57
ПИТОМЦИ	58
ПОЛИТИКА	59
ПРВИ	60
РАЧА.....	61

РИЉАЊЕ.....	62
РУМУНИ.....	63
САКО	64
СВАСТИКА.....	65
СИНОВАЦ.....	66
СЛИКАРИ	67
СОВА	68
СТРЕЛИШТЕ	69
ТИКЕТ	70
ТРОФЕЈИ	71
ТУРНИР У ХЕСТИНГСУ	72
ФИЈАКЕРИ.....	73
ФК ШУМАДИЈА.....	74
ЦРНИ БАЉАЦИ.....	75
ЦРНОГОРЦИ	76
ЧВРГА.....	77
ЧЕСМЕ.....	78
ЏИЏИ	79
ЏАМБОЛАЈА	80
ШАТРОВАЧКИ.....	81
ШВЕЂАНИ	82
ШУМАРИ.....	83
SIRE, НЕКА УТАКМИЦА ПОЧНЕ.....	84

ПРЕДГОВОР ИЗ АМЕРИКЕ

О Парканцима је причао наш отац. То су људи његове ране младости. Отприлике из времена од 1955. до 1965. године. Ваљда тако.

Ми не знамо да ли су сви ти људи постојали. Нисмо начисто после свих догађања крајем двадесетог столећа. Ратова. Сеоба. А он поуздано зна о свему испричаном. Он нема колебања, а ипак то понекад изгледа нестварно. Можда због даљине, можда због времена - те године у Великом Парку делују као бајка. Као потонула Атлантида.

За оца је Велики Парк магично парче Крагујевца. Битан за дух града и његових грађана. Место на коме се сусрећу сиромашна ондашња стварност и богата машта Парканаца.

Он је био чврсто уверен да је ово парче земље изузетно важно. За Крагујевац, Шумадију. Србију.

Говорио је да је значај те локације осетио и сам обер џенерал Станиша Марковић Млатишума, који је из Крагујевца командовао од 1718. до 1739. године. (Откуд је то о значају отац знао?) Да је Млатишума обновио манастир Драчу себи за маузолеј. (То „себи за маузолеј“ нигде не пише, али отац тврди.) Да је често одлазио у Драчу да надгледа радове. Јашући на коњу Видану. (Отац зна и име коња.) И да се увек заустављао на том месту будућег Великог Парка. Гледао Крагујевац. Шумадијска брда. Небо. (Отац зна коју је жену оберкапетан ту волео. Неће да каже. Парканска џентлменска дискреција...)

Зато отац верује да је Млатишума ту оставио део свог романтичног и отменог духа. Да је утемељио Велики Парк. Ништа не смета што је несрећни Станиша морао да се повуче још 1739, а да је Горњи парк крагујевачка општина засадила тек на крају деветнаестог века. Отац поуздано зна и не жели да доказује аксиом да је први Парканац био управо Станиша Марковић Млатишума. Аустријски оберкапетан кога је народна песма маштом унапредила у непостојећи чин обер џенерала.

О томе отац не жели да расправља.

Такође, отац неће ни да чује ни за какве приче о грешкама и о лошим особинама Станишиним. Тога у Парканаца нема.

Неће ни о Млатишуминој смрти у осичком казамату као неславном завршетку узалудне велике животне каријере. Пропаст и мучне неуспехе Парканци не помињу.

Тако отац мисли о парканској историји после много протеклог времена.

А, педесетих година двадесетог века у Великом Парку све је било игра.

Писано у Бостону и Чикагу 2011. године

ПАРКАНЦИ У КЊИЗИ

Пре много година срео ме на улици, код кафане „Палигорић“ Креца Гарић.

„Мали – рекао је задихано - достави ми хитно фотографију. Правим књигу о Парканцима. Биће формата осамдесет сантиметра са метар. Сви ће бити унутра. И ти си Парканац. Знам кад си дошао у Велики Парк у кратким панталоницама од зефира...“

Оде Креца брзим кораком.

Тада сам имао преко четрдесет година. За Крецу сам и даље био мали. У Парку се знао ред и поредак.

Нисам доставио фотографију. Не знам докле је стигло прикупљање грађе за књигу. Ова прича је покушај извињења. Покушај да се део Парканаца сачува .

Без фотографија.

Серијом блицева.

ВЕЛИКИ ПАРК

Слободна територија на Врашаришту, Куме.

Као некад Слободна територија Трста . Због које замало не изби рат. А испраћали смо наше тенкове кад је избила тршћанска криза. Са пионирским марамама смо стајали дуж пута за Лапово. Махали заставицама. Бацали цвеће на тенковске гуснице које су шкрипале по макадамском коловозу. Нисмо могли да добацимо до отворених купола у којима су стајали командири. Имали су кожне капе, као пилоти. Један је био капетан Црљен, брат нашег Марина.

Ми Парканци имамо другачију слободну територију. Велики Парк- СТ ВП, Куме.

Крагујевац има Спомен парк. Огроман. Атар му као Булоњска шума у Паризу. Или као Централ парк у Нев Џорку. Исмаилово у Москви. Тридесетшест пута већи од СТ ВП. Свака част. Али, Велики Парк је остао велики.

Па зато што је слободна територија.

Иако има само десетак хектара. Не рачунајући неизграђени део Вашаришта. До Првог светског рата била је вашаранска пољана четири пута већа. Од улице Радоја Домановића до имања судије Милића и од Војне болнице до Арнаут мале. На њој су одржавани вашари и панађури. Крајем деветнаестог столећа издвојише делове: Хиподром, Стрелиште, Вежбалиште и Парк. Има геометарски цртеж о томе.

Ми Парканци готивимо геометре. Срби се једино њих плаше више него полиције. Уводе регулацију. Измишљена је прича да су Загинац и Пире једном нашли шарене мотке и почели да трасирају пут кроз неке њиве. Сељаци их частили, да не обележавају ту него да скрену. Кроз комшијско. По томе прича делује реалистички.

Време претреби све. Па и Вашариште.

Хиподром оде на Становљанско поље. Стрелиште се пресели око Сушичког потока. Вежбалиште израсте у стадионе и базене. А Велики Парк остаде велики. Он је нешто друго, Куме.

Главна крагујевачка чаршија се улива у Велики Парк на раскрсници Милановачког друма и улице Радоја Домановића. Парковска алеја је наставак Главне улице. Одатле иде дијагонално до језгра близу Дома стрелаца, а потом тече средином парка. Између друма и грудобрана. На крају се расцветава у француски партер. Завршна тачка је идеално место за неки значајан споменик. Обележено полукругом, чека неког бронзаног бацу.

Кад спомену смо споменике.

Био је покушај да се уведе назив Парк Хероја. Постављене су дуж главне алеје бисте хероја из Другог светског рата. Покрадене су и претопљене у временима хиперинфлације. Ми Парканци не знамо ко их је покрао. Само знамо да нису могле да се приме.

Ти бронзани Крагујевчани су били део историје. Али, не да би мењали име Великог Парка, слободне територије Парканаца.

А за Слободну територију Трста се демонстрирало. Питомци средње железничке школе у Пули су пробучени у Талијане . Избацивали пароле. „Евива ностра паезе“. „Трст је наш“. „Евива камарад Тито“. Питај Радмила, Белог и друге пулске питомце.

COME BACK

Десетак година после рата појавио се Мајче у Великом Парку. Некако сломљен Сив. Помало погурен.

Не говори о поратној деценији. Као да није био на неком пријатном месту.

Само приђе друштву распричаних Парканаца. Седи. Слуша. Не говори. Затворен, а у себи се осмехује.

Елем, једном проговори и Мајче.

Седе Парканци на тераси „Стрелишта“. Сунчан дан михољског лета. Кроз оголело дрвеће види се до Касарне и Војне болнице. Тамо улазе камиони „Џемсови“, тенкови „Шермани“ и друго наоружање. Одскора – само америчко. Са белим петокракама. Балкански пакт, Куме.

Парканци говоре о америчком оружју. Катедру држи Дуца „Загинац“. Прича о неком америчком аутомату. Томпсон. Испаљује кратким и дугим рафалом, Дуца зна и колико метака у минути. Прстима показује како сваки метак лети другачије. Један попречно, други подужно, трећи вертикално, па испочетка. Разваљује где погоди.

Види се да је Велики Загинац стварно експерт. Учио Војнозанатску школу. Слушамо са интересовањем. Без трунке сумње. Занети, не примећујемо кад је реч преузео Мајче.

Вели да зна добро како ратују Амери. Био је са њима код Монте Касина!!!

Пешадија иде напред. Маринци. Кад наиђу на непријатеља, стану. Онда њихова артиљерија и авијација бомбардују док се све не утиша у рушевинама. Потом поново крене војска. Ако опали макар једна непријатељска пушка, командује се „Кам бек“. Сви се враћају. Поново туче артиљерија. Па опет пођу. Ако опет нешто пукне, опет „Кам бек“. Све се понавља док непријатељ не занеми.

Занемели смо и ми Парканци. Збуни нас Мајче својом „Кам бек“ причом. Па што ће им Томпсон аутомати? У главама нам се врти Ћопићева песма о Марији како јуриша на Пркосима.

Од парканског ветерана научисмо прву америчку фразу. Енглески језик се још није учио у осмољеткама.

Почесмо да тренирамо у другом подмлатку кошаркашког клуба. Тренер је био Андреј Митровић, будући академик. Кад не успе напад, наш капитен Дишка Радовановић би подигао руку и командовао : -“Кам бек. „

Парканци су само за промишљене нападе. Као Мајче код Монте Касина.

АЦА

Велико стрељање 21 октобра 1941 се одиграло на теренима западно од Великог Парка. У долинама Ердоглијског и Сушичког потока су хумке . Црни барјаци су се вијорили на кућама околних улица. Само ретки међу хиљадама Крагујевчана преноћилих у Топовским шупама су неким стицајем околности преживели.

Баржу. Жика Сипси. И још неколико?

Двадесетпрвог пред бараком стоји стотинак људи спремљених да их поведу. Постројени у два реда чекају да капетан Марисав Петровић, командант окупаторских сарадника, одабере двадесет и пусти их. Кога покаже прстом - не иде на стрељање.

У строју су и три Аџића. Два заводска радника и њихов седамнаестогодишњи синовац.

Марисав хода испред строја. Већ је издвојио деветнаесторицу и тражи још једног. Иде ка крају строја. Прошао је доста даље од три Аџића. Људи чекају последњег који ће преживети.

- „Господине капетане“ - повика најстарији Аџић. Марисав се зачуди и застаде.

- „Молимо вас, пустите нашег синовца. Он је још дете.“ – очајно покуша стриц.

Марисав поћута. Врати се. Издвоји малог Аџу. Одоше два старија Аџића. У колони без повратка.

“Тог дана ми се прекинуо сваки осећај за секирације и ружне мисли. „-Причао је Аџа много година касније.

Добри човек Аџа је после рата радио у „Застави“. Играо фудбал у „Борцу“, а још више са комшијама. У миру је са собом, породицом и свим људима. Никада се не споречка ни са ким.

Деценијама свакодневно шета Великим Парком и Шумарицама. Звиждуће. Лепо пева кад седи на степеништу своје куће.

Ужива у сваком дану.

БИКА

Нежно грађен. Имао је необичне зглобове лаката. Подлактица се извијала напоље. А био је добар у спорту. Клинац-првак улице у кликерима. Истакнут фудбалер у осмољетци . У кошаркашком подмлатку – бек . У гимназији – рукометна репрезентација. Слободан Димитријевић, Бика.

Просечан ђак Гимназије. Једино није долазио на часове латинског. Професор Младен Атанасијевић би га увек записивао у дневник као одсутног. На почетку задњег часа завршног разреда, професор уписа имена по саопштењу редара. „То је све?“ , упита. „Све“ , каже редар. „ А Димитријевић ?“ , зачуди се стари песник. Бика устаде из прве клупе. Одмах испред лица професора који га није познао.

Годинама смо били у истом разреду. Враћали се заједно из основне школе. Пета осмољетка је била у згради Гушићеве задужбине, где је после саграђена зграда „Светлост“.

По завршетку преподневне наставе, Бика је имао породично задужење да купи хлеб. Е, ту је гвинт, Куме. Његов очух је био заставник. Војно лице.

У Крагујевцу се хлеб пекао у „Пролетеру“ , конфискованом Бојацића млину. Индустријски припремане векне од црног брашна камионом су развожене по продавницама хлеба у граду називаним „пекаре“. Продаване су „на бонове“ преко карата за снабдевање. Било је хлеба. Црног и хладног. Понекад се чекало, а ми Парканци се нисмо жалили.

Али за сва униформисана лица хлеб се пекао посебно. Ручно месио и имао облик славског колача. Пекао се у пекарској пећи на лицу места, у радњи на углу Карађорђевој и Светозара Марковића улице. Ту су хлеб добијали наши другови чији су родитељи радили у Милицији или Армији. Арса, Марин Црљен, Паја Ђира, Бика... Професор Рајчић „Чврга“ их је звао „официри“ јер су носили сивомаслинасте џемпере. Војноиндустријске.

Елем, сачекам често Бикy да подигне хлеб па заједно идемо кући. На путу до Вашаришта он повремено грицне. Румена кора врућег белог хлеба мирише неодољиво. Никад му нисам затражио неки залагај. За разлику од многих Парканаца, у мојој родитељској кући никад није било глади. Али тај мирис Бикиног врућег хлеба ми је остао занавек.

Куме, у животу сам јео на много места у свету. И у елитним ресторанима. Никад нешто тако као тај мирис из Карађорђевој улице. Зато сам свуда ручак завршавао кором хлеба. Нисам нашао онај официрски.

А Бика је отишао да живи у Банату. Зашто, знају Парканци. Следио је траг белог хлеба.

БИЦИКЛИ

Велосипеди, Куме. Ко у Кини.

Крагујевац је брежуљкаст. Као Рим на седам брежуљака што би рекла Антонова, руска избеглица, а наш наставник историје.

Бицикли воле равничарске градове. Али кад ујутру крену радници у Завод, добар број је на два точка. Очешу се о Велики Парк они из Шумарица, Вашаришта, Сушице и околних села. Кроз сам парк не пролазе. Парк је ограђен бодљикавом оградом и одувек је забрањено да се угрожавају пешаци у њему. То контролише чувар.

Возе около док се не укључе у Главну улицу. Баш код улаза у Велики Парк. Одатле иде брже. Прав коловоз. Низбрдица поред Нове цркве. Ту мора да се прикочи. Сви бицикли су „контраши“. Кочи се контром на педале. Понеко има ручну за притисак на предњи точак. А неки морају да докочују ногом по задњој гуми. Миша Петровац кочи босом ногом док му гума не одере табане.

Кад се радници враћају, ми Парканци понекад посматрамо како савлађују успон. Седимо на огради парковског улаза и чекамо ко ће пре да стигне. У повратку им звецкају лончићи у којима су носили од куће доручак. Празне порције лупкају о гувернал.

Звецкале су и испражњене лимене канте у којима су млекације доносиле млеко из околних села. Додуше, ретко који сељак је имао ово саобраћајно средство.

Понекад се организују бициклистичке трке у полувремену фудбалске утакмице. Атлетском стазом возе Рода Димитријевић, Лајзер, Росић и слични асови.

Бицикле није имала ни милиција. На хитне задатке је ишла коњичка екипа.

Војска је имала посебно одељење. Са бициклима јаким рамова сивомаслинасте боје. Који је успех купити један такав. Расходовани. Па се региструје у СУПу и добије малу регистарску таблицу. Као ауто, Куме. Можеш на друмове царске.

Због велике брзине возачи су често стављали новине испод кошуље. „Кад возиш точак, завуци „Политику“. Да те не пробије ветар“ - учио је млађе професор Божа. „Може ли „Новости?“ – зачиковали су клинци. „Не може“ - одрезао је профа.

Ми Парканци не возимо. Не идемо далеко, а и немамо бицикле. Само гледамо бициклисте са завишћу. Наш Саша се одушевио и узвикнуо погрешно.

Остаде му надимак „Бацикла“.

БОКС

Ми Парканци се разумемо у бокс. Истина једини прави Парканац који је тренрао бокс био је Душе. Велтер категорија. Ми нисмо активно боксовали.

Али, крагујевачки бокс се развијао у Великом Парку. Где би другде?

Почело је у подруму куће покојног Алексе Обрадовића. Ако узмете у руке Споменицу крагујевачке Гимназије из 1933.године, видећете слику Алексе у фраку. Биће вам јасно – стари Парканац.

Та кућа изнад Нове цркве била је национализована после рата. Горе, у партеру је била једно време библиотека. Боксери су тренирали у сутерену. Кроз прозорске решетке од кованог гвожђа, Парканци су сатима посматрали знојаве момке који туку у кожне џакове напуњене песком.

У пролеће, боксери су прешли на фудбалско игралиште. Ми, Парканци седимо на дашчаној огради дуж атлетске стазе. Гледамо како тренирају.

Трче тешко. Набијају атлетску стазу од црвене шљаке дубоким боксерским кожним патикама. Нама је смешно, али ћутимо.

Затим, боксују „у празно“. Лева. Десна. Дупли декунг. Кроше. Аперкат. Директ. Стоп. Брек . Бокс. Чудне команде извикује тренер. Италијан – Ђовани Лабруци. Мали. Дебељушкаст. А сви га слушају. Нама, на огради-чудно.

Потом, Ђовани обмотава фротирски пешкир око длана. Подиже руку. Боксер удара по длану. А чим се залети превише, тренер га лупи по носу. Као тореадор са биком. Парканци се превијају од смеха.

Прве мечеве смо гледали ту, на фудбалском игралишту. Клубови су били „Милиционар“, „Црвена Застава“ и екипа Гарнизона ЈНА. Ринг је био склопљен од дрвених грађевинских скела. Под прекривен камионским шаторским цирадама.

Средином педесетих бокс је сишао на Кошаркашки стадион у Великом Парку. Одмах су настале шампионске године.

Тренер је био Борис Дугец, а боксери-све сами асови.

Драгослав Јаковљевић Бабеа. Европска елита.

Па југословенски асови. Соргић, Цига Љубомировић, Стојановић Бугарин....

Па Лазаревић Пицика-чудесна техника.

Остали борци без мане и страха: Опанак, Ђора, Фурда, Пангај, Ранисављевић, Станишић, Курбалашвили...

Лепи су били мечеви у Великом Парку. Ноћни. Под рефлекторима. Стадиончић пун. Около – милиција на коњима.

Толико је било интересовање народа за бокс.

БРАЦА

Целог живота пратим баскет, Куме.

Нашу репрезентацију-од Буенос Ајреса, кад смо били последњи, па до златних дечака данашњице. Америчку кошарку-од доласка Харлем Глобтротерса у Београд.

Видео сам свашта. Знам прилично играче.

За мене је Кића најбољи наш кошаркаш. Поред њега играјући свако би био у репрезентацији. Са њим је сваки тим првак. А, на велесиле „зборнају“ и „дрим тим“ гледа са висине и љуљне им кош кадгод треба. Чачанин.

За мене је најбољи крагујевачки кошаркаш Браца. Сретен Савић. Још у гимназији се видело чудо-дечко лебди. Играмо првенство школе у малом рукомету. Он ускочи у шестерац.

Противнички голман, Стева Ђордаш се поставио. Рашири руке и ноге. Чека шут. Савка није био шутер као Карабале или Жика Рача. Он лепо застане у скоку, скупљен као да седи. Неколико тренутака лебди у ваздуху показујући лоптом час један, час други угао. А кад голман крене на једну страну, лопта оде лагано у супротан угао. Са Брацом, чаробњаком били смо стално прваци Гимназије. А то му је допунски спорт.

Кошарку је играо маестрално. После матуре узео га ОКК Београд. Шампионски тим стручно вођен од Боре Станковића и Аце Николића. Геџа, Аскер, Трајко, Сија, Ера... и Браца. Сатирали су по ФНРЈ и Европи.

Својим очима сам гледао кад су развалили љубљанску Олимпију. Браца је задужен за најбољег. Ива Данеуа, капитена репрезентације. Веома енергичног и опасног бека.

Одмах се видело шта ће бити.

При првом нападу, Иво се спрема за шут. Браца погнут у одбрамбеном ставу. Иво диже лопту, пружа руку и скаче са полудистанце. Полеће његов познати шут из корака.

Али полеће и Браца. Из места. Некако бешумно и као без снаге. Одлепио се од терена и лагано се подизао у вис.

Цео стадион у улици Здравка Челара је видео нешто невиђено. Као на успореном снимку. Лети лопта. Лебди Браца. Његове дуге руке досежу висину. Не да блокира шут Данеуа, већ има времена да ухвати лопту. Левитирајући високо горе држи је у рукама.

Куме, гледао сам многе асове. Скакали су високо и снажно. Неколико деценија касније Ер Џордан је летео. Као бомбардер. Али, Браца је у своје време лебдео као колибри. Или као НЛО. Ми Парканци верујемо да је могао, кад би хтео, да се не приземљује.

Кад се приближио врхунцу ЈУ кошарке, изненада је напустио Београд. Вратио се да заврши факултет и да игра за Заставу. Наравно, све у Великом Парку.

БУНКЕР

На Техничком факултету у Београду је правило да најбољи преферанс играју грађевинци. Они су ту уметност постизали у поткровљу, у сали за дипломе. Добар део времена љуште карте уместо да цртају завршни рад. Иако је била строга забрана.

Новак није играо, само је кибицовао. Стоји он изнад главе Мићи Кордићу и прати лицитацију. Другим оком види да је ушао декан лично. Ноле тихо каже : „Баца карте“. „Ти си луд, мајку ти гужанску - опсова га Мићкули не примећујући декана.-Па видиш ваљда да имам санс у руци.“

Преф им није сметао да постану врсни градитељи.

Ноле је прва виолина за водоводе у Крагујевцу. А сваки дан прође кроз Велики Парк. Шета до Шумарица.

Ми Парканци баш расправљамо о бункеру. Те године се одомаћио назив за дефанзиван фудбал. Швајцарска брава. Талијански катеначо. Наш случај је бункер.

Ми Парканци знамо бункере. Из филмова, запажа Бели. Има их и дуж пруге за Краљево, градили окупатори - примећује Мире Глобус. Послератно склониште је укопано код Доњег бетонског моста – тамо где станује Пуринац. Има једно и у врту Гимназије, сад су на њему игранке. Али, чему је служио зазидани бункер у Великом Парку?

Поред северне стазе је вештачки брежуљак . У његову утробу се улази кроз две четвртасте шахте. Према истоку је камени зид на коме су врата и два прозора. Зазидани накнадно циглом.

То народ зове Бункер.

Једни мисле да се ради о подземном излазу из Војне болнице. За случај невоље. Други сматрају да јесте излаз, али из Среза, зграде доле у Буцином сокачету. Неки иду подземљем даље. Чак до Пијаце. Тамо је био Књажев двор. Разматрали смо и да није одавде тајна веза са Војнотехничким заводом. Или, са аустријским утврђењем код Камене ћуприје?

Сазнадосмо од инжењера Новака Пантовића. Крагујевац је почетком века саградио водовод. Ретку ствар у ондашњој Србији. Вода је чак из Трмбаса доведена у варош. Варошки реон је био до улице Радоја Домановића. Изнад вароши, у Великом Парку је направљена ова грађевина покривена земљом. Била је главни резервоар за водоснабдевање све до пред рат. Отада стоји као загонетка. По којој се зими клизају деца.

Оде Ноле даље у шетњу. Мучи га срце. Прети да му прекине игру. Као оно некад декан.

Ми Парканци седели смо на травнатом брежуљку. Бункер је потврда да је Велики Парк изнад вароши.

У сваком погледу. Ту су главни објекти.

Осећали смо то, Куме.

БУРЕ

Сви знају Ђоку Глувог. Међутим, он надимак није добио због оштећеног слуха. Човек уопште није био глув. Само је био директор специјалне школе. За децу са оштећеним слухом. Горе у Палилули. Успео је да организује за своје питомце летовање у самом Дубровнику. А они су га прославили у спорту.

Крагујевчани су чинили окосницу државне репрезентације глувих. Југославија је ту била победник свих међународних такмичења. А ко је био најбољи играч тог олимпијског тима? Па, наравно, Парканац.

Наш Дуца Глуви.

Омиљен лик у Великом Парку. Увек насмејан. Зна фудбал. Играо бека у „Застави“ па крило у „Радничком“. Има га на оним сличицама које смо сакупљали за фудбалски албум.

Са нама говори мало и гласно. Гледа покрете усана док те слуша. Иза ушију има малу рупу. Ваљда му је операцијом отворена. А са глувонемима се споразумева њиховим језиком - рукама.

Капитен и најбољи играч репрезентације. Природно да су га много контролисали. Службено-лекари. Било је у реду. Неслужбено, конкуренти су тражили начин да га елиминишу.

На параолимпијским играма, Југославија руши све пред собом. Блиста Цветковић, десна полутка из Крагујевца. Ипак сви виде да конце држи капитен. Душан Васић.

Домаћини му наместе клопку у хотелу.

Дуца силази са спрата. Прелази део степеница. Тада мангаши гурну иза његових леђа празно метално буре. Буре се котрља низ степенике. Ужасна бука креће за Васићем. Ако се уплаши - значи да није глув. Одоше медаље.

Ми Парканци не знамо да ли је Дуца чуо тутњаву иза леђа, па стегао срце. Или је видео двојицу да чекају буре како га не би ударило. Па разумео замку. Не знамо ни са колико је мира сишао до приземља.

Само смо видели златну медаљу кад се вратио у Крагујевац.

Буре га није спречило, Куме.

БУЦИНО СОКАЧЕ

Крагујевац нема Дедиње. Ваљда, нема довољно буџа. А, и нису баш онолико високог ранга као они у Београду.

Куме, има руководеће елите и код нас. А, где се насељавају и групишу? Наравно, уз Велики Парк. У најелитнијем крају.

У првом послератном таласу улица Танаска Рајића постаде Буцино сокаче. У њој је пуно лепих предратних кућа. Ту се уселише револуционари.

Раја Недељковић. Шане Петровић. Раде Митровић. Славко Зечевић. Немања Марковић. Жива Ђорђевић. Брале Стојковић. Мома Петровић. И други борци и руководиоци, што би рекао Велики Боб. Уђоше у куће које је саградила предратна буржоаска интелигенција. Инжењера Нешића. Хидро инжењера Туфегџића. Официра Ковачића... И сличних.

Мало је кућа у Крагујевцу имало воду. Купатило је било тек у понекој. Стамбени отсек Народног одбора је бринуо да се правилно користе сви комфори. Предратне господске куће постадоше станови народних представника.

Николија Кока Петровић је као управник Учитељске школе, становала у вили поред самог парка.

Осим тих господских кућа, све их је привукла близина Великог Парка. Такође господског.

Поред прве лиге буџована у улици Танаска Рајића су живели и мањи руководиоци. Сретен Николић, председник града па директор Пете осмољетке. Чика Жика Нешковић, управник Дечјег летовалишта у Градцу на мору са супругом, учитељицом Десом. Просветари Селе и Каја Милосављевић. Судије: Бели Јанићијевић и Цива. Директор трговине Живан Тодоровић. Па „Шангајац“ Илић. Па, правник Младеновић. Па, Богдановић... Мало је житеља Буциног сокачета кретало јутром у фабрике. Углавном –високи положаји.

Не можеш никог да мимоиђеш а да не скинеш капу.

Ми Парканци нисмо пуно бринули о господским кућама у суседству пренасељених заједничких станова. Слабо смо и виђали буџе. А њихови синови дођоше пуним срцем к нама. Постадоше одлични Парканци.

Цока Ђорђевић је међу најбољим кошаркашима парканске школе. После је играо у ОКК Београду.

Истим путем је још даље добацио Жарко Зечевић. Води Партизан, Куме.

А они који нису били спортисти били су баш ОК. Буџа Митровић. Каза Петровић. Горан Стојковић. Остали су деца Великог Парка.

У Великом Парку је другачији ранг него у Буцином сокаку. Гарићи, Јоцићи, Јанићијевићи. Степовићи, Томашевићи, Миливојевићи, Ћировићи, Васиљевићи и сви остали стицали су своје место тек кад пређу улицу Радоја Домановића. Уђу у Велики Парк.

Било је и других покушаја да се оснују насеља за елиту. Генералске виле у Ердоглији. Нушићева улица.

Најдаље је отишла изградња кућа за неке руководиоце у Француској улици. (Чак се и пројектант прикачио са једном мањом кућом. Али дође онај чувени Титов говор у Сплиту о деформацијама. Руководиоце не смедоше да се уселе. Архитекта побеже у Ниш.)

Ипак улица Танаска Рајића остаде Буцино сокаче. Уливала се у Велики Парк једним својим крајем.

То јој је давало ранг. Недостижан и господски, Куме.

ВАЈАР

Куме, фала Богу да је најбоља послератна крагујевачка фонтана направљена у Великом Парку. Па где би другде?

Тачно на централној рундели. Тачно на средини двадесетог века. У годинама док се, кад има робе у радњама, још куповало на бонове и тачкице. Не у центру града. Не испред Обласног народног одбора. Не испред Команде дивизије. Знало се - право место је у Великом Парку. Дух места, Куме.

Ту је пре рата био павиљон за музику. Променадни концерти. Штраус. Дунавски вали и слично.

Ми Парканци смо посматрали како се прекопава цветна рундела. Ручно ископава земља. Мајстори зидају циглом кружни базен. Бетон се штедео тих година. Најбољи мајстори су радили завршне површине. Црнотравци. Новица Чорбан и Станковићи. Апотекарски педантно. Свака част. Градилиште воде искусни техничари. Андра Парканац. Мира Илић. Меденица. Контролишу их инжињери из Градског одбора. Све одговорни људи, како и треба у Великом Парку. Све по нацртима и техничким условима.

Постепено се изнад те гужве издвоји необичан лик. Огрнут мантилом. Главом подсећа на Маркса из школских читанки : дуга коса, брада, бркови. Неубичајено у Крагујевцу. А креће се полагано, на врховима прстију, усправно. Не као грађевинар, већ као калуђер. Висок. Замишљен. Тих. А видимо, његова реч је одлучујућа.

Драган Панић. Вајар.

Кад донесоше и поставише бронзаног рањеника да пије воду из фонтане, ми Парканци смо Панића већ били усвојили. Знали смо да ће направити још скулптура. У Великом Парку и по Крагујевцу.

Градски оци су му обезбедили простор за рад. Наравно, уз Велики Парк. Бивши депо мале локомотиве укинута Пионирске пруге. У воћњаку Учитељске школе. Кад су била отворена висока лимена врата, гледали смо како вајар ради. Цртежи. Иловача. Гипс. Понеко би се усудио и поразговарао са маестром.

А кад је радио фонтаницу у Дечјем забавном парку, модели су били наравно мали Парканци. Жика Топ. Иве Маринкин. Глишићи. Ено скулптуре, сада склоњене испред зграде „Ерозије“.

То је Вајар урадио у депоу негдашње Пионирске пруге крај Великог Парка.

ВИТЕШКИ

У Великом парку је понеко од Крагујевчана израстао у градску легенду. Не знају се критеријуми. Услов је ваљда - посебност.

Професор књижевности у Учитељској школи Јован Вулевић је особењак. Посвећен поезији и путовањима није запажао многе свакодневне појаве. Његови ученици причају у Парку анегдоте о свом профи.

Наводно да је најозбиљније изјавио: „Умро је давно Његош, умре и Тесла, а ни ја се не осећам најбоље.“

Сврати Јово на јутарњу кафу пре школе. Наравно, у Велики парк - у кафану „Стрелиште“. Келнери још нису застрли столове на тераси коцкастим столњацима. Послуже каву професору, па чаршав нерасклопљен оставе преко наслона столице. На другу столицу спусти Вулевић свој мантил. Попи кафу са задовољством удишући мирис борова. Ваљда се подсетио неких медитеранских путовања и црногорског завичаја. Кад се зачу прво звоно пред почетак наставе, Јово устаде и пође. У зборницу Учитељске школе уђе са црвенобелим столњаком преко руке. Мантил после донесоше келнери.

Као слободоуман интелектуалац није се слагао са начином на који је радила директорка Учитељске школе. Николија Петровић Кока је дуго била на том положају. Имала је неку политичку позицију, али професор Вулевић је терао по своме. Увек јој нешто замерао. Јавно, како приличи ђетићу, Куме.

Дође време да Кока буде на тапету градских власти. Организовани су зборови радних људи школе. Резултат је био извесан. Зато су пљуштале критике. Већина се трудила да дискутује што оштрије против директорке која је до јуче била неприкосновен ауторитет.

Једини се у њену одбрану дигао стари песник. Изјаснио се против смењивања. Знао је да ће власт спровести своје. Није улазио у оправданост. Но, професор Јован Вулевић је имао етику.

„Није витешки кад већ и послужитељ Веља напада директорку Коку“ - објашњавао је касније.

Ми Парканци смо и даље препричавали смешне анегдоте о њему. А било нам је јасно да је заслужено постао крагујевачка легенда. Почесмо да га поздрављамо и ми који нисмо учитељци.

Наравно, он је ретко отпоздрављао. Поглед му је лутао високо изнад околине. Испод великог шешира, а преко орловског носа.

Књижевник, Куме.

ВЕТЕРАНИ

Ми Парканци смо помало учили историју на лицу места. Долепршавала је у фрагментима . Научили смо и ко су ратни ветерани.

Старе, из Великог рата је представљао Илија. Чувар Кошаркашког стадиона. Његов љубимац је био Мима Добричић, спадало кошаркашко дугачко скоро два метра. Мима му је дао надимак Ика Партикла. Према начину како је Илија називао кошаркашке патике. Дубоке патике су биле сан читавог подмлатка. Ика је носио неке изанђале и распарене. Заостале од неког ранијег првотимца. Уз дугачак зимски капут и качкет на глави био је маркантна појава.

Пензионер. Пре Великог рата радио у „Пиротекники“. Лично гледао кад је оборен први аустријски аероплан над Метиним Брдом. Тамо где је подигнут споменик са топом.

После прешао Албанију. Пешке. Пребачен бродом на лечење у Бизерту. “Пусти Вранцузи“- потсећао би га Мима. Ика се само смешкао и трљао свој огромни бабурасти нос. Црвен од француске навике-буар ле вен. „А жене?“ - питао је клиберећи се Мима. Ика би само одмахнуо и одлазио.

Мима је тврдио да Партикла кроз рупице на тараби према Стрелишту осматра љубавне парове. Да у билетарници, на унутрашњој страни врата има исцртану мапу. Ко, где и са ким. Француски л амур. Зато никога не пушта у ту малу просторију која је била и економат сиротог кошаркашког клуба.

Уњој је чувано оно мало реквизита КК Радничког.

Подмладак није добијао готово ништа. Клуб је имао само једну кожну лопту. Њу Илија није могао лако да износи. Ако је неки део подмлатка желео лопту изван времена за тренинг, морало се цело пре подне радити. Превозити цигле, поливати шљаку или нешто слично. Илија је био прави тврди српски домаћин. Строг према млађарији.

Тако смо у Великом Парку имали ветрана српске војске из Првог светског рата. Помало швејковску фигуру. Ваљда због Миминог шегачења. Или је то био стварни положај тих старих војника из давних битака?

Мима је такође осетио промене. После матуре је прешао у Звезду. Завршио Правни фак у Београду. Потом дошао на посао у Народни одбор крагујевачког среза. Не лези враже, у документацији је писало да му је покојни отац био нешто у времену окупације. Сутрадан је распоређен у Страгаре.

Ми Парканци смо на Кошаркашком стадиончићу помало учили лекције из историје. Оба светска рата, Куме.

ВОЗАЊЕ

Ми Парканци се нисмо возикали. До школе и до Великог парка можеш пешачким ходом. А и наши родитељи нису имали превозна средства.

У комшилуку су Роглићи имали воловску запрегу. Нестор - двоколицу које је вукло магаре. Рога је без једне руке управљао коњчетом и шпедитером.

Понекад би нас низ улицу стотинак метара провезао Милија Ловац у службеном камиону који се дрвима ложио и палио на курблу.

Знало се да у Крагујевцу само доктор Костић има луксузни ауто. Црн са црвено тапацираним седиштима. Предратни модел. Како ли му није одузет, питали су пакосно они што се никад нису провозали лимузинама.

Фабрика Црвена Застава има службени џип са шофером. Вози управника, чика Воју Радића. Понекад и инжењера Бранка Николића, или доктора Вулкана кад иде у Београд. Џип је симбол високог положаја. Можда га има и генерал, Комитет, Удба... Кад је Веља Миливојевић постављен за директора Средњетехничке школе, његов ујак Тодор Солунац је одмах питао - А где је џип?

Мотоцикли су чешћи. Стари модели. Пух. Сакс... Неки Крагујевчани их поносито возе док одлазе на посао. Нама су веома интересантне мото-трке које се понекад организују градским улицама. Возе Илија, Ракица и други нама познати момци. Мотори су јаки и врло бучни. Возачи носе кожне капуљаче и механичарске наочаре. Наш друг Тома Џивца прича да победници добијају велике награде. Да им странци поклањају моторе. Да их девојке обожавају. Ми Парканци верујемо само у ово последње, Куме.

За нас су и бицикли недостижни. И они су ретки и скупи. Регистровани и службено додељивани. Нема ниједан Парканац бициклу, Куме.

Само возови и аутобуси за далека путовања.

Касније се ствари почеше да мењају. Чичи после матуре отац поклони мотор. Шаули набавише Ламбрету. А кад поче монтажа Фиат аутомобила, прочу се да је Жика Распоп купио првог Фићу у Крагујевцу.

ВОЛАРЕ

Све се променило са појавом првих телевизора, Куме.
Покретна слика. Црно бела. Не баш најјаснија. Добијаш кинематограф, а не идеш у биоскоп. И догађа се сад. Уживо.

Пренос утакмице Звезда – Партизан. Прекопута Уреда, на прозору Омладинског дома, укључен телевизор. Први кога смо гледали. Стојимо на улици. Ко зна како су Љуба Нос и помоћници подешавали антену према онда једином одашиљачу на Авали. Слика трепери као да пада густ снег. Повремено се изгуби па се врати. Оба тима имају пругасте дресове. Играче разликујеш само по покретима. Запамтиш заувек дуг корак Бруна Белина, иако навијаш за Звезду.

Није одмах ТВ ушла у наше куће. Требало је још скоро десетак година. А крајем педесетих телевизор је нагло стигао у друштвене просторије. Почели смо колективно да одлазимо у сале Народног фронта. Биле су то национализоване предратне кафане са црним олајисаним подовима и редовима дрвених клупа. Неофарбаних и без наслона.

У центру је фронтowska организација била иза Суда. У Пивари- Којина кафана. У Вашаришту- негдашња „Два багрема“. У Палилули- „Кајмакчалан“. Испод Великог Парка - до куће доктора Вулкана. И тако редом, сваки крај је имао фронтowsке просторије . А у свакој, по телевизор.

Увече после корзоа, уживамо. Гледамо и слушамо фестивал канцоне у Сан Рему.

Доменико Модуњо. Победник. Песма „Воларе оо, кантаре ооо о...“ Летети, певати... Баца отворен кишобран у вис и шири руке.

Два крагујевачка инжењера и један полицијски службеник због њега променише лични опис. Пустеше косу и брчиће а ла Модуњо. Разбарушена коса, а уредни кратки мустаћи. Свилени шал око врата. Само да баце отворене кишобране и полете. Нису полетели, Куме. А задржали су тај фазон. Иду кроз чаршију као да су у Сан Рему.

Београдски певачи су одмах скидали италијанске хитове. Ђорђе Марјановић је одлично певао „Воларе...“. Није пустио бркове. Бацао је свој сако у вис уместо отвореног кишобрана. Цар , Ђока Први.

Само у Велики Парк чаробна ТВ кутија није никад ушла. Ни следећих деценија. Јесмо Ми Парканци, извечери у њу гледали. Светлуцање у тами затворене фронтowsке просторије. Јутром, сунце нас је враћало под парковске борове. У слободан простор, Куме.

Летети. Ооо... О.

ГЛУМЦИ

Живот је театар, Куме. И Велики Парк је једна од позорница. Неки Парканци су били уметници преживљавања. А неки су се и бавили глумом као професијом.

Први глумац кога се сећам био је фудбалски судија Пера Ненковић. Фигура. Широка рамена у елегантном црном судијском сакоу. Јаке обрве. Престрог. Кад би одсвирао фаул и претећи кренуо према кривцу, није било мајчиног сина да му приговори. Свакако да му је при томе помагало знање из Театра.

Кроз Театар су прохујали Мија, Гидра, Цига Јеринић, Љуба Тадић. Отишли на београдске сцене. Постали прваци.

Мила Стојадиновић је била првакиња крагујевачког позоришта. Уз њу је и њен син, наш Миша Кандић, играо понеку дечју улогу.

Ми смо волели Свету Васиљевића. Он је био питомац Војнотехничког завода. Пре рата се активирао у позоришној секцији „Сокола“, где су играли и Станко и Деса Деспотовић, родитељи нашег друга. У наше време Света је био Деда Мраз за сваку Нову годину.

Давид Тасић је дете Великог Парка и Учитељске школе. Постао је првак старог елегантног позоришта у Сомбору иако није студирао глуму. Даф је тамо институција, Куме. Лалоши му скидају капу.

Миодраг Јуришић је из исте генерације. Још у Петој осмољетци Сретен Николић је уочио његов таленат. Подстакао га да постане најбољи рецитатор у чаршији. Па у Гимназији је Јура заиграо у школским секцијама. Није чудо да је завршио Академију. Ни да се оженио будућом првакињом Театра. Ни да је носио море улога. Позориште је његова судбина.

Кеша, мали Станичарац на корзоу је увек стајао уз нас. Почео да глуми у Омладинском дому. Направио глумачко име у Титограду, али се вратио у Крагујевац. На исте даске са Мирком Бабићем.

Горица Поповић је кћер сликара и риболовца Мојсија из Буџиног сокака.

Прави Парканац је Љубомир Убавкић. Пендула. Дуго траје и све је бољи. Као старо вино. Да не причамо шта је све одиграо као глумац. Много, Куме.

Ми Парканци памтимо како је играо баскет. Сакрије лопту иза леђа па је отуд упуту ка обручу. А кад су наши играли квалификације за Прву лигу, Пенцл је узео фотоапарат од новинара. Стоји иза коша и кад противнички центар Трајко Рајковић шутира пенал, севне му блиц у очи. Није вредела та Пендулина улога. Остадосмо за идуће извлачење.

ГРАЂАНСКИ РЕД

Пре Другог светског рата постојао је одређен варошки ред у Крагујевцу.

Знало се ко је ко.

У тешким ратним годинама све се сломило, па је у послератним временима само мали број старих грађанских фамилија покушавао да задржи некадашње обичаје.

Прича нам Кинез, дотерани Пиварац, о једној згоди његових пријатеља.

Тетка Јеца је знала за варошки ред. Удала се за угледног инжењера Војина Братуљевића. Он је градио путеве и мостове. Она је држала кућу и подизала троје деце. Он се појављивао у белом оделу са панама шеширом у руци. Међу цењеним колегама. Она је ишла у куповине уредно одевена са шеширићем на глави.

Кад је госпођа куповала храну, иза ње је неко од млађих носио корпу. Она је бирала и плаћала.

У та предратна времена понуда хране је била велика. Па само у Карађорђевој улици било је неколико касапских радњи. Ђока Павићевић. Пера Ерски. Лазаревић. Калушевић. Па Цветко касапин. Да не набрајам друге у околини, Куме.

Елем, дође рат. Па обнова и изградња. Па резолуција Информбироа.

Храна постаде оскудна. Куповала се само на бонове.

Месо постаде реткост. Касапнице се проредише и испразнише. Кад дође нешто меса, настану редови.

У тим годинама инжењер Војин одлази у заслужену пензију. Тетка- Јеца поче да га шаље у куповине. Пошаље га за месо.

-„Реци Ђоки касапину - шаље ме жена инжењера Братуљевића. Он зна шта ја купујем.“

Овде лукави Кинез прекида причу. Осмехује се без подсмеха.

Није му битно да ли је Ђока однекуд испод тезге извадио комад меса. Црвеног. Козјег. Није баш као некад, али једном ће проћи и та оскудација.

Доћи ће године кад ће супруге инжењера бити купци. Кад ће инжењери носити бела одела и дружити се са угледним Крагујевчанима.

Ми , Парканци само нисмо веровали Кинезу да ће некад поново бити пуне касапнице меса.

Без бонова и редова, Куме.

ГРОМБИ И ШЕШИРИ

Нико живи није схватао о чему су разговарали професор Љубиша Раденковић и боксер Драгослав Јаковљевић.

Путко и Бабеа.

Лагано, корак по корак шетају њих двојица у зимске вечери и разговарају. Од Парка, поред Нове Цркве, Комитета и Народне банке. Па поред Саобраћајца и низ Корзо, до Крста.

Полако шетају и сасвим тихо говоре професор књижевности и боксерски шампион. Обојица у дугачким зимским капутима. Громби штоф. Са шеширима на глави. По изгледу се не може погодити ко је боксер, а ко профа.

Обојица имају бледо уско лице. Одмерене гестове.

Делују озбиљно и смирено. Интелектуалци у различитим дисциплинама. Наизглед су веома удаљене области теорија књижевности и бокс.

Ми Парканци веома поштујемо обојицу. Размишљамо које су им заједничке теме. О чему причају?

Да ли Путко говори о литерарној секцији коју води у Другој гимназији? Прогнозира да ће Муца, мали Пиварац постати велики књижевник Видосав.

Или, Бабеа приказује своје европске мечеве? Са Пјетшиковским. Лагутином. Шатковом.

Прича ли Путко Бабеи о свом дружењу са великим песником Васком Попом? Заједничким студентским данима.

Или, Бабеа објашњава професору тајне свог муњевитог аперката. Ударца који нико не види док га он завлачи противнику у плексус. Одмах изнад појаса. Нокаут. Противник пада. Бабеа смирено дотерује фризуру. Боксерском рукавицом, изнад нежног небоксерског лица.

Од Великог Парка почиње да пада снег. Бели се на шеширима и громби капутима два необична шетача у Главној улици.

ДВОБОЈ

Скоро да није било туча у Великом Парку. Имало је места за сваког. Знао се ред и поредак, Куме.

Чему сукоби. Без насиља, молим.

Ипак, десило се.

Седимо на клупи прекопута чесме Мики, Митке и ја. Окренули леђа сунцу, а ноге завукли под наслон. Видимо, главном стазом стиже Ђеле. Он није био Парканац, но почео је сада чешће да долази. Било је јасно због чега.

Те године мај је био изузетно топао. Парканци средњошколског узраста нагло почеше да се дотерују. Очешљани. Најбољи џемпери. Панталоне сомотаљке. Седе и као да нешто очекују.

И у јуну је стигло. Са завршетком основне школе у Велики парк је долепшало јато нових девојчица. Љубина. Бода. Лане. Маријана. Зока. Љиља Тошина...и остале. Увек у групи. Насмејане. У покрету.

Унесоше немир међу дечаке. Младићи почеше да раде склекове. Да ударају песницама у олуке. Да се ребре. Да долазе што чешће. Тако и Ђеле.

И ево га. Долази.

На неколико корака од наше клупе, промрси нешто љутито кроз зубе. Збаци папуче са ногу и јурну на Миткета.

Мики и ја смо се нашли у чуду. Не знамо шта је међу њима. После смо начули да се ради о једном девојчурку из оне групе.

Ђеле шчепа Миткета око врата. „Крагном“ га прикива за наслон клупе. Гвоздени стисак као да ломе Миткетов мршави врат јабучицом притиснут о даску. Он цвили. Постаје модро црвен и очајно се држи за наслон. Ђеле јаче стеже. Митке безнадежно колута очима. А не попушта. Пролазе секунди као вечност дуги.

Тада се видело шта је Парканац.

Ђеле се напреже. Митке успева да провуче једну руку између даске наслона и смртоносне „крагне“. У том захвату остају кратко. Лепо се види да Ђелету снага истиче. Митке се ослобађа и устаје. Даље је била ствар технике. Митке са пар аперката обара Ђелета. Левим. Десним. Опет левим.

Сад ми стижемо да спречимо масакр. Није више витешки, што би рекао професор Јован Вулевић.

Завршна сцена. Ђеле пере раскрвављено лице на чесми. Митке се обраћа окупљеним Парканцима. Држи говор како је природно жилав иако је мршав и неухрањен.

Не знамо због које девојчице је избио двобој. Само знамо да су све порасле и све се удале за fine Крагујевчане. Постале госпође. У бундама.

Џаба двобој у Великом Парку, Куме.

ДНЕВНИ БОРАВАК

Много смо боравили у Великом Парку. Понекад, цели боговетни дан. Од јутра до вечери. А редовно по неколико сати. Другари. Игре. Слобода. Ширина.

Остављали смо своје мале куће и заједничке станове родитељима и бакама. Тамо је тесно, Куме.

Куће мале. Приземне. Углавном кујна и соба. Шупе и клозети у дворишту.

Улази се директно у кујну па се кроз њу пролази у собу. Или две собе, ко их има. Тако је кухиња имала много штошта на малом простору. Главни је "Смедеревац". Шпорет за кување и грејање ложен дрвима. Уз њега, кревет за баку и њен шифоњер са стајаћом одећом. (Дека је било много мање. Изгинули у Великом рату.) У средини је астал за обедовање. Са столицама хоклицама. Креденац са судовима је са стране. Испод прозора је шиваћа машина и умиваоник са лавором. Значи, остајало је места тек колико да се прође до собних врата. А, у собама су станари.

Па ти изволи. Седи ту ако ти прија.

Код моје куме, удовице стрељаног правника Влајка, био је следећи распоред. Она са две братанице, ученице, спава у северној соби. У кухињи спава сестрић Живомир, радник у Заводу. У другој соби је Раденко Матовић са супругом Драгом, њеним братом Прибиславом, учеником и њеном сестром Џаном, ученицом. У тој јужној соби се родио као пети подстанар Зоран Матовић. Онај што је после био функционер.

Слично је у целом Вашаришту и у Ердоглији. Нешто боље је у Старој Вароши, а много је теже у Колонији и Сушици.

Омладинци беже дању у Велики Парк. Колективну дневну собу, салон и клуб.

Познати крагујевачки архитекта Слободан Стојковић имао је надимак Ђока Коњ по првом Звездином двометрашу Ђорђу Коњовићу. Кад је почела изградња вишеспратница, он је предлагао да се станови граде са што мањим простором. Био је млад. Та живот ће се одвијати у колективу. Друштвеним клубовима и ресторанима. Зграда-комуна по совјетском искуству.

(„Још је б..б..оље да уместо станова набавимо в..в..вреће за с..с..спавање“ -добацио је на Ђокин револуционарни предлог инжињер Ноле Пантовић. Није могао Гружанин да се уздржи.)

Ми Парканци смо већ увелико остварили предлог Ђоке Коња, Куме. Спавали у тесним собама, а боравили у Великом Парку.

ДРАГО КУКАВИЦА

Наша генерација Парканаца кад каже Рат, наравно да мисли на Други светски рат.

Наше баке су имале и Први светски рат у коме су већином остале удовице. Звале су га Онај рат. Наши очеви су из Оног рата изишли као сирочићи. Једно од њих био је и Тиса. Како је био бистар, мајка се потрудила да пређе у Крагујевац. Дете палог ратника приме у Војнозанатску школу. У Питомце, Куме.

Кад се отварао Народни парк у Шумарицама 1931. приређен је свечани програм. У том програму учествују и Питомци, елитни крагујевачки ђаци. Приказивали су гимнастичке вежбе. Оставили повољан утисак. Ђенерал Терзибашић се задовољно смешкао гледајући како Крагујевчани аплаудирају његовим ђацима.

Прешло се на друге тачке програма. Нико није приметио да се Тиса ухватио за вратило и покушао да понови тешку вежбу. Без асистенције, Куме.

Било је касно кад су га угледали. Понет велеобртом, Тиса је пао челом о ледину. Онесвешћеног су га превезли у Окружну болницу.

Лечење је било успешно иако је изгледало у први мах да неће преживети. За његов живот борио се у Болници угледни доктор Душан Михајловић. Потрајало је, Куме, док Тиса није почео да шета по болничком парку. Учинило му се да је лечење завршено, па замоли мајку да га изведе из Болнице. Савесни доктор – ни да чује. Последице могу да буду слепило и не дај Боже... Истера грубо вичући мајку. Но и она није била репа без корена. Обрати се Драги „Кукавици“ ратном другу њеног покојног мужа. Драго је на Солунском фронту на леђима изнео рањеног Регента Александра. После рата се вратио у село, али остала су му отворена Краљева врата.

Елем, Драго дође у Болницу и подвикну доктору. „Оћеш ти Душане да напипаш Битољ?“

Показало се да у сукобу струке и власти ни после Оног рата није било сумње ко побеђује. Као ни после Другог светског рата, Куме.

ЖИКАИЛО

Бокс мечеви су били право уживање у Великом Парку. Који је провод кад Цига, Бугарин, Опанак, Бабеа и Сорга обезбеде „Радничком“ победу. Па дође полутешка категорија.

Јовановић. „Ђора“.

Осунчано преподне. Он се пење на ринг. Бела мајица се затеже на широким плећима. Ђора надува једну по једну групу мишића. Публици приказује „лепчиће“ иза пазуха. Па рамена. Ручне бицепсе.

Напојен ваздухом Великог Парка клања се навијачима.

На знак гонга пружа левицу противнику. Па омах почиње да витла том нокаутерском топузином. Кога је њом закачио у првим налетима-слао је у царство снова. Ђора се погури, надује, кружи страшном левицом. Публика командује :-“ Оооо-рук“ . И песница севне. Тако два три покушаја. Ако противник падне-одлично. Ако не иде, Ђора предаје. Није волео дуге борбе.

Имао је веома јак ударац. Са широким замахом. Удара „телефоном“ смејала се публика.

Најзначајнију победу је остварио кад је већ напустио „Раднички“. Прешао у „Каблове“ из Јагодине. Тамо га прекомандују у средњу категорију. Ђора је харао по другој лиги. Но, дође црни петак. У Јагодини гостују Крагујевчани. Ђора излази на ринг Славку Соргићу. Великог Цобрију. Меч је требало да буде гола форма. Знало се ко је ко.

Сорга је био неопрезан. Лупне Ђору по носу па се окрене публици и смеје се. У једном таквом тренутку Ђора распали „телефоном“. И.....

(Лично сам слушао кад Соргић, песник и боксерски шампион, прича у Великом Парку: „.....Сањам-птице певају. Будим се у аутобусу који нас враћа у Крагујевац. –Кад ћу да боксујем са Ђором?-пита. –Боксовао си –нешто ме теше. –И?. –Нокаут –кажу. _У којој сам га рунди....? – Сви сажаљиво ћуте.“)

Тако је Ђора потврдио чаршијску легенду. Нокаут једним ударцем.

Пар недеља касније потрајала је нека журка до раних јутарњих сати. Играју се фоте. Ђори падне фота да изиђе на улицу и удари шамар првом пролазнику. Поговора нема, а и задатак није тежак. Изађе боксер и распали првог који је наишао.

Био је то Жикаило. Миран радник из Вашаришта. Мршав. Жут. Рошав. Враћао се из друге смене.

Кад га је Ђора ударцем оборио, мој ти Жикаило није имао шта да размишља. Лепо устане и пред целим „Фота друштвом“ испребија запањеног нокаутера.

Ваљда је Жикаилу то била једина туча у животу. А није се бавио спортом.

Само је два пута дневно пролазио кроз Велики Парк.

Због посла у војној фабрици,Куме.

ЗОНА

Куме, сваки је систем добар. Само зависи ко и када га примењује.

Ми смо почели да тренирамо баскетбол чим је направљен Кошаркашки стадион у Великом Парку. Тренер, Деја Митровић испроба преко четрдесет дечака. Селектира двадесетак за подмладак „Радничког“. Доноси нам знања из студентске репрезентације где је вежбао код самог Аце Николића. Творца југословенске школе. Тренирамо и почињемо да личимо на тим.

Играмо прве утакмице. Против „Шумадије“ и „ПУШК“а. Друштва за телесно васпитање „Партизан“ Учитељске школе у Крагујевцу.

У пролеће 1957. пријаве нас за омладинско првенство зоне у Врњачкој Бањи. Кад тамо-турнир померен за наредну недељу. Наша управа није знала. Окупамо се у леденом базену Поједемо печено пиле, послатак Дејине мајке. Вратимо се.

Идуће суботе из разноразних разлога на турнир у Трстенику пође само нас шест. Све Парканци. Паја Ђировић, Мали Загинац, Шуца Ивановић, Драганче Стојиљковић, ја и Соле Миливојевић. Играју се само две утакмице против домаћег „Партизана“. Остале екипе отказале.

Ми, иако Андреј није са нама, играмо како нас је он учио. Зона. Свако затвара свој део простора и спречава да прођу браћа Тигар и други домаћи играчи. Руке подигнуте горе. Чим они промаше ми бацамо контру. Мирослав и Павле се укрсте и реализују погодак. Кош по кош, четрдесет разлике за нас. Поподне, друга утакмица је била само рекреација. Враћамо се у теретним вагонима преко Краљева. Певајући. Зона, је наше оружје.

Следеће године, турнир у Чачку. Пође наш комплетан састав. Дванаест играча. Води Аца Цајкан. (Уместо Андреја који мора у истраживање Дубровачког архива. Постаје научник.)

На првој утакмици против „Борца“, наша зона се поново постави. Сваки играч покрива део терена под кошом. Но, чачански бекови Радмило и Ђамила не прилазе зони. Један мали и дебео, други мршав и погурен. Оба шутирају далекометно. Срушише зону издалека. Пробише наш систем не улазећи у њега. Изгубисмо без зрна барута.

Научисмо нешто. Куме.

Зона је добра у Трстенику, а недовољна у Чачку. То нам није рекао Андреј Митровић, каснији академик.

ЗУБАРИ

Ми Парканци смо се мало кога бојали. Понекад страха је било од неких наставника. Помало од милиције. Млађи - и од Штрауса, униформисаног чувара Великог парка. И тако редом. Наши главни момци нису се бојали никога до Бога. Но постојао је изузетак. Општи страх је био само од зубара. Није било тога, Куме ко не би убледео кад би морао пред доктора Саву Руса. Или доктора Стругара.

Фине госпође су биле Лемајићка и Громовићка. Ма сваки Парканац би радије у тучу са неким силеџијом него да отвори уста пред зубаркама. Измишљане су страшне приче како жене тешко ваде зуб. Да при томе оштете вилицу. Све то као оправдање да се не иде пред њихове никловане инструменте.

Касније стижаху др Срба, познати мајстор фудбала и др Мачак специјалиста за децу. Би нам лакше. Тензије још спласнуше кад се појавио доктор Вуја за кога је важило да има лаку руку.

Ипак, нико не иде код зубара ради контроле. Само кад мука притера.

Једном мене грозно заболело кутњак. У Уреду ми дадоше анестезију, па на сто код доктора Блануше. Лежим дуго. Медицинска сестра ме теши, а ја не разумем због чега. Не осећам никакав бол. Доктор нешто вуче клештима. Никако да оконча. Чујем да мрмља. Псује данашњи петак и датум тринаести у месецу. Намучи се човек. Сто знојева га проби док извади кутњак са двоструким кореном. Кажу да га је приказивао на симпозијумима. Паркански зуб, видите доктори.

Нашем другу Гилету се посрећио страх од зубара. Кад је нашао будућу супругу, она му постави два услова. Да се упише у Партију. И да поправи зубе. Гиле изабра лакшу варијанту. Уђе у Савез комуниста. Ожени се. Направи високу правничку каријеру коју не би постигао без Партије. У оно време.

Постаде висок државни функционер, а зубе не поправи.

Страх од зубара, Куме.

ИНСПЕКТОРИ

Ми Парканци смо знали неке инспекторе.

Па Лајче је био инспектор у СУПу. Запослили га по директиви. Човек је фудбалер. Мора негде да прима плату.

Моша је био сјајно десно крило. Прво у Шумадији, па у Радничком. Дуг корак. Страшан шут. Опасан фудбалер. Нисмо се распитивали где ради. Кад је завршио са фудбалском каријером, испаде главни у Државној безбедности.

Чеда је то исто био прилично пре Моше. Причају да је био и иследник на Мрамору. Ми га знамо као доброћудног човека и успешног председника бокс клуба. Водио и репрезентацију у Хавану.

Легендарни тренер Радничког био је Жилавко. Сто пута су га смењивали па опет враћали. Нема погоднијег, а и није хтео да иде нигде из Крагујевца. Имао је запослење. Инспектор у Народном одбору. Ваљда за трговине.

Елем, игра Раднички у Четвртој зони. При врху је табеле. Пуне руке посла за Жилета да тим доведе до квалификација за Прву лигу.

Тренинзи су два пута дневно. Жилавко набија кодицију играчима. „Моје је да стекну снагу, а фудбал знају.“-каже тренер. По блату трче до Аеродрома, а онда се ваљају натраг. Имао је и тактичке припреме. Подели играче на два тима па саопшти: -„Навала да постигне што више голова. Одбрана да прими што мање. Ја одох у варош, имам посла“.

И „Раднички“ игра све боље. Избија на чело. Жилавка цео град тапше по рамену.

Али, у Народном одбору-промене. На чело Комитета дође чувени Муњас. Послат да заведе ред. Прва наредба чиновницима - до краја године решити све добијене предмете. А, већ је новембар.

Гледа Жилавко пун орман наслаганих предмета. Наравно, нађе решење стари стратег. Позове синдикалца Ђомија. Све из ормана да прода на отпад као стару хартију. Приход синдикату. Речено-учињено.

На крају године инспектор Жиле пише извештај надређенима . Нема нерешених предмета.

Кад није био тренер, не иде на утакмице. Пред један дерби он залива руже у својој башти. Зове га Влада Луковић, атлетски тренер да иду заједно на дерби утакмицу. Неће. Каже да је продата. Чуди се Влада Тоцило, али оде. После је увидео да је Жилавко знао резултат.

Инспектор, Куме.

ИНСТРУМЕНТИ

У осмољеткама смо певање имали као предмет. Наставница Стевчићка је виолином давала тон. Гудалом би ошинула понеког ко квари. Многе је ударао шамаром увек припити наставник Никола. А наставник Јоца „Палафинка“ се само осмехивао на ђачке испаде. Певали смо : „Коњух планином...“, па „Савила се једна јела вита...“, па „ Са Овчара и Каблара.....“

Пробрани су певали у школском хору. Вежбали пре часова.

Тих година су неки родитељи терали музичке амбиције. Ја стигох до пријемног у Нижу музичку школу. Отпевао сам „Мујо кује коња по мјесецу..“ али ме не примише. На моју срећу. А моја мајка се увек чудила томе.

Мој другар Шаула је прошао много горе. Морао је на приватне часове. Носио тешку бас хармонику док смо ми играли лопте. Увек је постиђено ишао споредним улицама на те часове. Пореклом Личанин, завидио је претцима што су играли без музике.

У Великом Парку су се појављивали музички инструменти. Понекад.

Хармонику је знао да свира Влада Илић. Гитаре са далматинским мелодијама ударали су Бркља и Чота. А Горан се хвалио да је седео у клупи са мајстором фруле Бором Дугићем. Чак изгледа да му је поклонио прво мало свиралче.

Из понеке врло ретке куће у близини Великог Парка кад пролазиш чујеш кроз отворен прозор звуке клавира. Неке финије девојчице вежбају. Ниједан дечак.

На наше музичко образовање највише је утицао радио апарат. Свака авлија је имала бар по један. „Телефункен“ или „Филипс“. Предратне стране марке. Апарате који су рат провели запечаћени у општинском магацину. Полицијском. Ко зна како су поред тога наши очеви успевали да слушају Лондон или Москву. Илегално. После су дошли домаћи производи. Крагујевачки радио апарати. “Космај“. “Шумадија“. Тада су моторци слушали Глас Америке. Легенду –Гргу Златопера. Кришом.

А ми смо нетремице пратили радио преносе фудбалских утакмица. Изнесе се апарат на отворен прозор. Одвије до даске. Цело двориште одјекује од гласа Радивоја Марковића. Његовим баритоном преносене утакмице биле су лепше него стварни дерби на стадиону ЈНА. Уз спортске преносе слушана је и музика. Улазила у наше парканске уши, за које би понекад мајке рекле како су прљаве „...да могу печурке никнути.“ Преноси фестивала у Опатији. Иво Робић. Хит „Тата, купи ми ауто...“.

Крајем педесетих година учесташе грамофонске плоче. Бакелитски дискови су куповани у комисионима. Вртели се у малом броју крагујевачких станова. Са њима су дошли гласови Фетс Домина, Плетерса, труба Харија Џејмса... које смо дотада ретко слушали у биоскопима.

Куме, можемо да околишимо, али - душа ваља - нама Парканцима музички инструменти нису били блиски. Можда су скупи. Можда је било нешто друго. Тек, некако остаде празнина.

Е, да знаш, кад некад будем имао унуку - купићу јој клавир.

ИНТЕРНАЦИОНАЛАЦ

Зна се где се игра најбољи фудбал, Куме. Нормално-у Великом Парку. Дуг је списак Парканаца који су се прославили.

„Црвена звезда“ јесте била једном европски и светски првак. Али могла је много раније. Још крајем педесетих, Здравко чувар кад мало попије је најављивао будућност стихујући: „Шта коме смета што је Звезда првак света...“ Али, та београдска екипа није умела да укључи Парканце.

Прво је Брбе Степовић био један од њених голмана. Разболео се. Умро млад. Ожаљен од свих Парканаца. Споменик му је на крагујевачком Варошком гробљу.

Потом, Миле Јоцић је био десно крило Звездиног младог тима. А, каријеру је направио у скопском „Вардару“. Он, тамо педесетих док је био још у Звезди, предложи да пробају Јовета из Крагујевца.

На пробном тренингу Мартинковић заигра на левом крилу младог тима. Свом правом месту поред аут линије.

Директан противник му је био репрезентативац Бранко Станковић. Легендарни „Амбасадор“. Права проба за једног Парканца. Наравно, Јове му убрзо протера лопту кроз ноге и сјури се на противничку половину. Кад је дошао у близину шеснаестерца, распали левом ногом. Лопта прохуја поред голмана. Као топовско ђуле задрма леву стативу и одби се у поље.

Јове приђе, опипа греду и саопшти чудећи се : „Па од чега си кад се ниси преломила...?“.

Морао је да интервенише и сам капитен Рајко Митић. Велики џентлмен није одобравао цео тај поступак. Ипак, Јоветов таленат је био очигледан. Мартинковићу понуде пробни аматерски уговор!!!.

Парканац није прихватио. „Шта, да добијем туберкулозу чекајући прави уговор?“ казао је Јове.

Отишао је у Котор.

Бока је била дубока провинција. Нови Јоветов клуб „Бокел“ није био „Црвена звезда“. Но, добро су плаћали у та социјалистичка аматерска времена.

Јове се повремено појављивао у Великом Парку. Прави господин. Брижљиво и богато обучен. Као случајно би, из унутрашњег џепа свог сакоа од браон енглеског штофа, понекад извукао дебео свежањ новчаница.

Тако смо сазнали за професионализам у нашем фудбалу. Разбијали илузију да се игра само из љубави према клубу.

Паркански интернационалац, Јове Мартинковић је касније дуго играо у Аустралији. Остао је да живи на Петом континенту. Али, са срцем у Великом Парку.

КАЛДРМАШИ

Да ли су били Парканци и они ликови који су у Великом Парку били предмет разговарања и маштања?

Па, да. И они су били учесници догађања. Имају право да се тако представљају макар и да нису никад седели на клупама. Увели смо их ми – били су део духа Великог Парка. Духом Парканци.

Реални, обични Парканци су били момци који се окупљају у Великом Парку. Налазили су се свакодневно или повремено. Не због тога што станују у близини. Долазили су из свих делова града.

Рецимо, Караман је становао преко Лепенице. Близу Камене ћуприје. У предратној Пашићевој улици. А био је прихваћен у Великом Парку као најбољи играч танга. „ Академија „- говорио је Маке Сликара.

Шашко је долазио из Лицике.

Гане, са краја Ердоглије.

А, Черчил - чак из Абисиније.

Ипак, претежни број Парканаца је становао у полукругу коме је центар парковска фонтана, а пречник око једног километра. Растојање је произишло из пешачког хода у условима тадашњих крагујевачких улица. Улице: Вардарска, Маршала Тита, Војводе Мишића, Радоја Домановића, Генерала Глиге Мандића. Казимира Вељковића...

Коловози су насути дробљеним каменом још пре Светског рата. Старији памте како је Алекса Обрадовић, председник општине крагујевачке обилазио општинске радове. Сваког јутра , пре одласка у своју трговину. Насипање улица. Регулацију. Довозио се општинским фијакером. Кочијаш је био Сенић. Његов је син Мома у наше време возио аутомобил председника општине. Стара крагујевачка породица је живела изнад Уреда, поред плаца на коме су биле општинске штале.

Председник је носио полуцилиндар калдрмишући крагујевачке улице. И Обрадовић и Сенић су део света који је градио калдрму у Крагујевцу. Био је то начин да се издигне из каљавих српских путева.

Сам Књаз Милош, отац престоног Крагујевца наредио је давно да се калдрмише Чаршија у дужини триста хвати од Муселимовог конака. Калдрма је значила напредак.

Средином двадесетог века мало улица у Крагујевцу је имало на коловозу крупну калдрму. Асфалт је био само на Београдском друму. Већина улица је била насута ситним каменом.

А, Калдрмаши су били елита. Одрасла у Крагујевцу.

Ми Парканци били смо такође Калдрмаши. С поносом.

Наш Славко Бубац иде бос насутом улицом. Својом огромном ногом шутира камење на које наиђе. Само подвије палац и шутира камен.

Уместо гумене лопте коју нема.

КАПИТЕН

Тим клинаца наше Тополске улице је најчешће играо против вршњака из Нових зграда или против екипе из Сушичког потока. И ми и ривали смо били из старијих разреда Пете и Четврте осмољетке.

Играло се на Вашаришту или на Пољанчету крај потока. На кратком терену без обележених линија. Голови су били обележени скинутом одећом. Обично је наступало по пет играча и голман. Плус резерве.

Наши су главни играчи били познати. Бика у средини. Мачак као голгетер. Тома Балић Џивца на беку. Голман је био пожртвовани Туре. Они су били незамењиви кад су били на располагању. Понекад је неки од њих изостајао. Болест. Школа. И слично, Куме.

Миша Петровац је морао да има место у тиму. Његова је била лопта. Права фудбалска. Жута као лимун. Послао му отац у пакету, остао у Енглеској после рата. Миша је имао и кожну пилотску јакну. Плаву, какву нико у Крагујевцу није ни видео. Али, душа ваља, он је био добар играч и поштено заслуживао место у тиму Тополске улице.

Остали смо се мењали према приликама. Миле Шумарац, Меда, Миле Рус, Мића из Светлића, Буца Пима, Лања... Ту сам био и ја, Куме. Нисам био богзна шта, али сам могао да заменим сваког. Чак и да браним гол.

На располагању су били и мало млађи. Фикса Црни, Кизо, Жика Робија, Цора... Њихово време је тек долазило. Као што је прошло време претходне генерације у којој су били Аца Шуња, Паја Глобус, Жеж, Бубац, Мика Шпиља и друштво.

Најважнији човек нашег тима био је Капитен. Звао се Шунде. Мршав. Блед. Никад није шутирао ни крпенче, а немоли фудбал. Не зна се како је постао капитен, али пред сваку утакмицу се ишло код њега на састављање тима. Састав је био исписан мастилом на парчету хартије. И потписан од Шундета.

Капитен никад није дошао да гледа утакмице за које је потписивао састав. Капитени наших противника су играли у својим саставима. Цвикераш у Новим зградама и Милева у Сушичком потоку.

А, капитен Тополске улице је био другачији, мој Куме.

КОЦКАРИ

Коцкање није много упражњавано у Великом Парку. Примо, имали смо друге забаве. Секундо, нисмо имали новце.

Преферанс су играли углавном студенти. Јавно, за столом Дома стрелаца. Преф и није коцка. Млађи Парканци су стајали около и учили. Њихови очеви су играли понекад санс, па су клинци имали основна знања.

Коцкали су се добро плаћени фудбалери. У озбиљан новац. Понекад скривено у Великом Парку.

У граду се коцкало. Углавном покер. Знали смо за Макању, Тезгу, Черчила и још неке. Ас је био, природно - угледни Парканац. Мира Лепи.

Док се није појавио Божик. У осмом гимназије почео је да вежба. Часовима меша карте у задњој клупи. На одморима проба на нама елементе. Паковање. Сечење. Куповање . Истренирао је прсте тако да је вадио намерену страницу из огромног уџбеника латинског језика са суседне клупе.

Знали смо за његове таленте у другим играма. Рвао се са двоструко тежим момцима. У боксу ескивирао као дух. У фудбалској репрезентацији Гимназије био у незадрживом трију са Нешом Пелетом и Ниџом Ванђеловим.

Имао је смисла за варке.

Направи шверц - карту за утакмицу. На улазу је понуди десном редару, па се окрене ка оном левом. На крају не да карту ни једном. Жао му. И никад не упада на западну трибину. Скупа је, а он сиромашан.

Иде Божа из Великог парка. Главном улицом, а бос. То се кажњавало. У сусрет иду два милиционера. Он подиже очи према облацима и почне да кружи погледом. Они, такође. Прође им бос, а да га не приметете.

На предвојничкој обуци при расклапању пушке сакрије део. Неће да отвори стиснуте шаке. У којој је део? Никад у оној коју наставник „Бусола“ покаже.

Кад је открио покер, унео се целим бићем. Нашао себе. За годину дана је прегазио Скопље и отишао у Београд. Тамо су играле велике зверке. Али, нико као Божа. У тој игри је остао заувек.

Ми Парканци смо убеђени да се на њега односи песма Ђоке Балашевића о Божи Пубу. Нема другог таквог.

КРАЉ МИЛАН

У мору околних пакости Велики Парк је био острво. Зависти су остајале на улазу. Није било потребе. Било је високих места за свакога.

Свако се могао осећати краљевски у свом фаху.

Например : Цоле је Краљ Милан међу брицама. То је значило да је наш Парканац усавршио берберски занат радећи у Првој берберској задрузи и у фризерској радњи са мајстор-Стевом у главној улици. Постао шмекер код кога долазе на улепшавање и стари и млади. А он прима све са осмехом и разговором. У чистом белом мантилу. После иде на рекреацију. Фудбал са браћом Томашевићима на Пољанчету у Француској улици.

Или : Суља је Краљ Милан за мале голове. У преводу то говори да је млађи Јоцић сјајан фудбалер. Водио је навалу у београдском Обилићу. У Радничком је давао главом голове чак и са пенала. Тукли су га по ногама сурови одбрамбени играчи не могући да га зауставе. А кад се у Великом Парку игра летњи турнир на мале голове, наступају многи крагујевачки састави. Колонци. Лекинобарци. Циганска звезда. Џокеји... Кад се сви они избирикају добије се првак. Са тим саставом игра пријатељску утакмицу екипа коју предводи Суља. Победник се увек зна, а забава је обезбеђена. Велики Сукљача демонстрира како се игра на малом кошаркашком терену.

А може и: Гроздинац је Краљ Милан за шансоне. Прославио се песмом „Растао сам поред Дунава“. А одрастао у Крагујевцу. Није Парканац. Гробљанац је по друштву. Немирко у осмољетци. По казни су он и мајстор Шпиц распоређивани у женско одељење. У причу је ушла његова туча са милицијом на играци „код Шмрка“ у Ватрогасном дому. После је направио каријеру на естради. Парканци нису гајили тај стил „жестоких момака“. Ми смо мирољубив свет, али смо сматрали да Зоран Гроздинац пева о Дунаву краљевски.

Као Краљ Милан, говорило се за супериорне. По оном владару што је на Вашаришту имао павиљон између Стрелишта и Тркалишта Кола српских јахача. Првом српском господину после Деспота Стефана.

Део господства се очувао у Великом Парку.

Није чудо да је највећа улица у Вашаришту мењала име. Пре рата је била Улица Челопечка. После- Генерала Глиге Мандића, па Седамнаесте ударне дивизије.

Чекао се почетак новог миленијума да добије име Краља Милана. Оног што је отворио прве коњичке трке на вашаранском хиподрому Михајловцу.

Ми Парканци смо управо то одавно и очекивали. Познала се Божја правда.

КРЕЦА, КРЕЦА

Куме, да ли те звао заменик Генералног? Вита Атанасковић, лично. Због мог радног места. Ако није, зваће те.

Па да, сигурно старом борцу следује одговарајући посао.

Прошао сам широм државе. Радио и градио индустрију. Титоград. Севојно. Да не причамо о Застави, Двадесетпрвом октобру и другим фабрикама крагујевачким.

Црногорски комбинат алуминијума је био баш велико градилиште. Севојно, такође. Вредан рад ме ипак није исцрпљивао. Младост, Куме. Остајало је пуно снаге – за фудбал, разуме се. Просејавао сам паркански фудбалски шлиф међу масама радника.

Држао сам средину терена. Глава подигнута, очи све виде као под микроскопом. Контрола распореда саиграча је најважнија. Све лопте иду Креци. У паметне ноге – што би рекао Чолара. Лопта слуша. Дриблинг је скоро у месту. Потом следи расподела. Баца се у ватру најповољније постављени саиграч.

Саиграчима мора да се прича. Да се руководи. Довикује. Маше рукама. А понекад је то и варка. Покажеш једно, а урадиш сасвим друго. Финта, извините.

Имао сам природну кондицију. Снажне ноге. Капацитет плућа. Ма могао сам да играм без одмора и по две утакмице. И играо сам свакодневно.

Публика ме је волела. Често аплаудирала лепим акцијама, а Гарић је умео да се одужи и захвали. Игром и маниром.

Млађи су крај градилишта учили фудбал од Креце. Баш као да су у Великом парку.

Једном идем са посла. Кад на пољанчету се туку двојица дечака. Један виче – „Ја сам Креца“. „Ниси-одговара други- ја сам Креца“. И тако неколико пута. Уз песнице и сузе. Разбијених носева и даље се отимају о праву на надимак за који верују да га заслужују. Изгибоше лепо.

Приђем им мирно и раздвојим их. „Ти си Креца“- саопштим првом. „И ти си Креца“- рекох и другом. Остадоше задовољни. Не знам докле су догурали.

Нисам играо у великим клубовима. Није професионализам за мене. Највеће ми је задовољство што се у Великом Парку зна ко је ко. Питај кога хоћеш међу Парканцима који су играли активно.

Сваки ће ти рећи шта је знања купио од Креце.

КРУШКА

Пријатељу, завршавамо за данас са пивом. Било је хладно и много. Волим што смо поседали у овој кафаници „на вр' вароши“. Под орасом и дуњом. Обашка, што је држи Госетов син.

Ту је била па срушена кућа старе Пијадићке.

Сад идемо да ти нешто важно покажем. Сутра одлазим у Праг. Пре тога хоћу да знаш.

Видиш ову дивљу крушку у травњаку иза Машинског факултета. Кад умрем нека остане као неко сећање на време младости. Да, умрећу брзо. Предуго сам професор на овом факу. А, крушка је била овде много пре његовог оснивања и изградње зграде.

На месту где су сада Машински, ПМФ и Виша педагошка био је воћњак Учитељске школе. Учитељи су вежбали воћарство да га унапреде у народу. Откуд ту дивља крушка? Ко ће знати.

Углавном, она надживе све питоме воћке.

Негде почетком педесетих изгради се у Крагујевцу Пионирска пруга. Прва после оне у београдском Пионирском граду. Полазна станица је у воћњаку. Сигурно због Великог Парка. Траса води преко Вашаришта, па дуж улице Седамнаесте ударне дивизије. Улази у Спомен парк и завршава се испод Ловачког дома у Шумарицама.

Узани колосек. Два мини вагона вуче мала локомотива. Парњача.

Машиновоћа је чика Шане. Особље, ми пионири.

Завршили смо кратак курс. Нисмо имали железничарске униформе. Само црвену траку око руке. На њој исписана дужност. Кондуктер. Кочничар. Контролор... Шеф станице је био Паја Дебели. Онај што је после био министар, па амбасадор у Канади.

И остали смо били пробрани. Капацитети. Управљали смо Пионирском пругом на радост пуних вагона деце. Мислим да је све трајало само једно лето.

Пионирска железница престаде да функционише. Пруга остаде још неколико година. Низ њу смо се возили на теретним платформама. Одемо до Шумарица. Нађемо вагонет на слепом колосеку. Погурамо га и поседнемо. Браћа Вујачићи. Бобан Мишић. Веља Хаџа. Дане Тричковић... Нагиб пруге је ка Вашаришту. Вагонет јури све брже. Ми вичемо – „Чуваааај!“ и певамо. Два и по километра слободне возње. Лепота. На крају, вагонет се зауставља ударом о крушку дивљаку. Па, идемо испочетка. Нешто као опасно лудо санкање.

Стотинама пута се наше уживање возњом завршило ударом челичне масе у крушку. Све је издржала.

Ево је, пријатељу.

Нама више воћњака. Около су факултети. Нестала давно Пионирска пруга. Ни ја нисам радосни мали железничар, већ стари помало уморни профа.

Само стоји моја дивљака.

P.S. Крушка је касније нестала. Неколико година пре тога умро је добри Парканац Шаља.

КУДЕ ЈЕ ВАСИЉЕВИЋ

Седимо нас неколико на улазу у Велики парк. Грејемо се на октобарском сунцу. Уз Главну улицу иде према нама позивар. Познајемо га по ташни, Куме. Неки нов. Није Жиа Трбоња, отац нашег Ракија. Није Ћишта из Сушице.

Долази до нас и пита: - Куде је Васиљевић што живи у парк?

Видимо, човек је Торлак. Ајд да му помогнемо. Знамо гомилу Васиљевића.

Слободан Васиљевић, наставник и репрезентативни стрелац. Лепотан. Много времена проводи у Великом парку, али станује у Ердоглији.

Живота Васиљевић Џици, главни коуч КК Шумадије. Јесте Парканац, али не живи у парку.

Жика Робија, леви бек Радничког јесте груб, јесте Васиљевић, али живи на Вашаришту у улици Генерала Глиге Мандића. Његов брат Кљава је голубар.

Стева Васиљевић, син познатог глумца станује у Пивари. Висок, леп момак. Наиђе у Велики парк само понекад због девојке.

Света Васиљевић Јуда је главни човек Дванаестог отсека у фабрици. Тајанствен како приличи том послу. Вечити функционер у ФК Радничком. Пролази понекад поред парка. Њега сигурно не траже позивари.

Дрда Васиљевић из Ердоглије јесте несташко, али није Парканац.

Луге Васиљевић из Забојнице са својим земљаком Рајком је осовина-радилица фудбалског тима Друге гимназије. Живи у Палилули, не долази у Велики парк.

Знамо још неке Васиљевиће. Нису баш на некој цени у Великом парку. Прескачемо их.

Најзад се сетисмо.

На Игралишту је после рата саграђена кућа одмах уз Милановачки друм. Са Игралишта се улази у свлационице, а са друма је улаз у стан чувара. Чувар је Васиљевић из Рамаће. Има сина Милана, нашег друга. Добар бек. Муца кад говори. Он живи у парку.

-Што тражиш Милана, питамо чувара.

Руши се Игралиште и свлационице. Он има плац у Ердоглији у оном насељу што га зову Куба. Почео да гради кућицу без дозволе. Сад га Општина одбија решењем. Не уклапа се. Има да руши, Куме.

-Не знамо где станује, у глас кажемо позивару. Нема га Васиљевић у Великом парку.

КУЧИЋИ

Нешто нема паса у Крагујевцу. А ни у Великом Парку. Понека мачка пређе улицу јурећи за птичицама и мишевима.

А пре рата, прича се, даме су шетале пинчике по стазама.

За време окупације била је глад. Ко ће још да храни кућне љубимце.

У наше време смо се рационалисано снабдевали храном. Преко бонова и тачкица. Немају их пси, а ни људима не претиче. У граду је безбедно. Капије се не закључавају. Куће само понекад. Нема потребе за чуварима.

По селима – чуваркуће су џукци. Везани ланцем за дрво, а ноћу вуку трупац да не изиђу из авлије. Хране их комадом пројног хлеба.

Ловци нису могли без керово. Милисав са Вашаришта. Судија Бели. Милија и Тадија из улице Тополске. Деда Драга... Сваки има по кера. Птичара или гонича. Кафана одакле су у лов кретали ловци и њихови пси је добила нову фирму „Ловачки састанак“. Али остао је стари назив међу варошанима – „Палигорић“. Не вреди, Куме.

Полиција и војска су сачувале неке расе паса. У школи се учило да је вучјак Лукс на Сутјесци дао живот заклањајући главу Врховном команданту.

После много година један Парканац одлучи да набави пса чувара. Појавили се лопови и у Крагујевцу. Седећи на обали мора он ступи у разговор са усмљеним Црногорцем. Ратним ветераном кога је пратио стари израњављени немачки овчар. „Какав је пас вучјак?“ - потражи савет мој Парканац. Ђетић га погледа сажаливо. „Сваки пас на свијет сања да је вучјак.“ - одбруси полуписмени гуслар гледајући на Ловћен.

У то време у Крагујевцу је било много паса луталица. У Вашаришту их је хранио Шуки, а Бобан је неке припитомио и носио у викендицу. Паса је било толико да се градске власти забринуше. Чак их је један функционер убијао малокалиберком из аутомобила. Основаше и прихватилиште за псе. Није вредело док није поново дошла велика криза.

У мојој улици је свако двориште имало чуваркућу. Сада - само понеко. Нема ни луталица. Опет нема вишкова хране?

„За бебу и за пса мора да има. За остале, како буде.“ - каже наш Акса док шета ирског сетера поред стадиона. Ретки су такви.

Криза искорењује и човекове најбоље четвороножне пријатеље, Куме.

ЛАЗА ПИЦИКА

Ми Парканци нисмо се бавили боксом. Много груб спорт за fine парканске душе. Преферирали смо мали фудбал и кошарку.

Али ни бокс није могао без Великог Парка. Ту су организовани сви пролећни, летњи и јесењи мечеви. Кад је „Раднички“ постао шампион и победник Купа велике Југе, ослонили су се на нашу територију. Негдашња кафана „Стрелиште“, зборно место Парканаца, преадаптирана је у салу за тренинг боксера. Фина бечка грађевина је преградњама потпуно променила изглед, изгубила свој шарм и везу са европским парком. Тако је морало бити.

Од тада је почело опадање успеха бокса у крагујевцу. Истина, из те сале су израсли и шампиони. Милун Тодоровић. Нине Петровић. Дамјановић. Били су то добри момци и екстра другари. Али, када је реч о боксу, наше парканске душе су припадале покојном Лазаревићу. Лази Пицики.

Заувек.

Његов бокс је био оно што се назива Племенита вештина. Чаролија. Мађија. Сан. Није био снагатор. Имао је насмејан поглед. Отсутан. Небески плав.

Пицика је боксовао као да носи фрак и беле дипломатске рукавице. Као да има цилиндар на глави. Све елегантно. Лако. Џентлменски. Противник је био ту да јуриша на бледог господина Лазу. А он стоји наизглед незаинтересовано и увек дочекује јуришника директом у чело.

Најпростија ствар на свету.

Јуриш-директ у чело.

Опет јуриш-опет директ међу очи чарне

Десет пута тако.

Противник се љути. Мења тактику. Проба да и он издалека директима погађа Лазу. Опет следи-директ у чело. Да ли су Пицикине руке дуже? Као да противник нема рад ногу?

Противнику пада мрак пред очи. Крв му надире у главу поцрвенелу од Пицикиног упорног директа. Публика звижди и смеје се. Поново противник креће у јуриш. Постаје разјарени бик пред тореадором Лазаревићем.

Као да га велики Пицика благонаклоно подучава. Без трунке потцењивања и потсмеха љубазно завршава сваку кориду. Испраћен овацијама клања се публици.

Увек тако. Без обзира што није у кондицији. Што је претходну ноћ провео у кафани. Или, што му је противник интернационална класа. На пример –велики шампион Петар Бенишек.

Образац је исти.

Чули смо да се Лаза потуче у кафани, као са Мимом голманом. Видели смо како пијан игра мали фудбал тетурајући по терену. Али, на рингу је био недодирљив. Антачибл, Куме. Никад туча. Ни један сувишан гест. Само савршена концентрација маестра.

Умро је млад.

Ми Парканци смо знали да он није ни био овоземаљски. Само је привремено гостовао на катедри уметности ринга. Кад је завршио задати циклус предавања –вратио се у небеско плаветнило изнад Великог Парка.

ЛАЈМ

Многе су успехе имали Парканци код најлепших жена.

Па за кога се удала мис Југославије? Прелепа Наташа, ћерка учитеља Јове Накића. Наравно за Парканца, Парезановића. Плавог. Елегантног. Отменог. Кад је он био представник „Заставе“ у Варшави, Пољаци су видели парканску школу. Наталија и Паре. Лепота и префињеност. И сам Генерални директор, легендарни Раковић је био поносан како су нас њих двоје заступали. А велики Првослав је познавао свет.

Па сви знају да је наш кошаркаш Дуца осотонио између осталих и лично Марију Шел. Светску диву. Због ње је дрпио аутобус пун туриста. Возио га лудо по Порторожу док је Марија кричала :-„Загинац.Загинац...“

А генералица која је обожавала нашег голмана? Војна тајна, Куме.

А, Ружа Поспиш? Светска примадона се заљубила у нашег Пекара док је играо центарфора у „Вартексу“. Тврде многи Парканци.

Поред таквих кавалера, један је у Великом Парку носио надимак Лајм. Наравно заслужено.

Ми Парканци не ловимо штиглице. То раде друге мафије. Колонци. Вашаранци. Сушичани. Дружине ближе њивама и стрњикама. А ми принципијелно знамо како се штиглицари.

Постави се кавез са штиглицом певачем. Уз њега се пободе сува жешља на коју цајзлани најрадије слећу. Певач пева. Намами песмом дивље, слободне штиглице. Неки од тих слети на жешљу, а тамо је постављена шипка умочена у лепак. Лајм скуван од имеле.

Птица се залепи на лајм. Лепрша крилима али се не одлепљује. Ухваћена. Готово.

Мој друг је био маестралан певач. А прав као жешља. Опасан као лајм.

Ништа се није трудио. Напротив. А девојке су слетале у јатима. Као да је нагарављен, говорио је омладински руководиоца Гале припремајући Лајму карактеристику.

И други су имали успехе. Неки су доводили девојке из Бугарске, Русије, Македоније. Свуда се чуло за Парканце. Али један остаде Лајм.

У великом Парку се зна ранг, Куме.

ЛАУТОН

Знаш, Куме, кад ти деца дају надимак. Та марка из детињства ти остаје заувек залепљена. А прецизнија је од дијагнозе сваког психолога. Оцртава битно у човеку. Јер кучиће и децу не можеш да превариш.

Парканци су такође обележавани у надимцима. Сова. Гроф. Мајстор. Царе. Сире. Лепи. Цока. Шериф. Селасије. Имена су одговарала носиоцима.

Ваљда је јасно зашто је Младеновић из улице Луја Пастера носио надимак Лаутон. Па зато што је Томи Лаутон пре рата био најбољи енглески фудбалер. А зна се шта је тада била Енглеска. Колевка фудбала. Изнад свих у свету. Мерило квалитета. Предратни центархалф „Шумадије“ је казивао: - „ Да сам имао у ногама оно што сам имао у глави, отишао бих у Лондон и позвао да ако има ко бољи стане пред мене.“ Ваљда је Светски рат спречио такво одмеравање старог Вашаранца у Лондону. А, послератни Парканци средином педесетих дадоше надимком високо признање нашем Лајчету.

Кад те твоји прогласе за Лаутона то је врх. Нема даље.

Многи из Великог Парка су имали веће фудбалске каријере. Прволигашке. Репрезентативне. Интернационалне. Али парканска школа се заснивала на Креци и Лаутону. Сви су понели понешто од њих. Непосредно или посредно. Слушали смо кад то прича Миле Јоцић, десно крило “Црвене звезде”, „Вардара“ и Бе репрезентације Југославије.

Лаутонова игра је била господска. Лагани кораци. Глава уздигнута. Одличан преглед игре. Позиционо постављање. Дуга додавања. Прецизан шут. Мајстор дриблинга на малом простору. Ролао лопту ђоном копачке. Није улазио у грубе дуеле нити у тркање. Важније је да буде у право време на правом месту. Да повуче прави потез.

Понешто од тога прихватили су Суља, Лола, Чолара, Реља и други који су проносили господско схватање фудбала из Великог Парка далеко ван Крагујевца.

Но основни принцип Лаутонове филозофије, он лично је саопштио нама клинцима:

- „Не играј никад предигру. Увек - само главну утакмицу.“

ЛЕКАРИ

Летовалиште у Градцу на мору. Играју пинг-понг Марко Сенић и Душан Алемпијевић. Марко је мајстор одбране. Алемпије - офанзивац. Напада као осица. Овог лета господњег хиљаду деветстопедесетседмог њих двојица су главни. Већ догодине стићи ће нешто млађи Пера Бакалар. Тај разбија.

И Маре и Дуле су сјајни другови. А ја морам да овог лета навијам за Алемпија. Он станује код Тричковића, близу „Палигорић“ кафане. Значи - Парканац, иако му родитељи живе у Тополи.

То је први разлог.

Други је његов отац, доктор Алемпијевић.

Ми Парканци смо знали неке крагујевачке лекаре. Доктор Костић је имао једини приватни ауто у послератном Крагујевцу. Сви смо гледали кад се довози код пацијената. Доктор Мачужић је специјалиста за дечје болести. У његову ординацију су нас водили родитељи. Доктор Вулкан је носио униформу и возио га је војни џип. Виђали смо табле са именима др. Ж. Гајића, др Душана Михајловића, др.Ђоке Митровића, изнад кућа где су ординирали.

Све је то било издалека. Док си здрав, безбрижан си, Куме.

У јесен четрдесетпете мене стигоше тегобе. Повраћам нешто зелено као јед. Не помажу бајања моје баке. Кад стави пету на мој стомак и нешто шапуће, олакша ми само за тренутак. Ђаво однео шалу. У питању је унук јединац. Мора лекару.

Иако сам већ имао пет и по година, родитељи ме ставе у колица марке „Златна беба“. Одвезу у Дом здравља на Вашаришту. Бараке, репарације из оног рата. Ту ми убодоше прст ексерчићем насађеним у пампур. Преглед крви, па хитно у болницу.

И сад осећам горак укус из маске којом су ме опили, Куме.

Слепо црево је већ било пукло. Не памтим лик хирурга Алемпијевића који ме је спасао. Памтим мајку како спава испод мојих ногу. Зачудо, остао ми је лик човека у суседном кревету. Имао је свилену црвено - црну пиџаму. Чеда, један од власника млина Бојаџић. Ухапшен. Чува га стражар пред вратима.

.....

Дуле личи на оца хирурга, - мислим док га гледам како прецизно маше рекетом. Смирен је. Увече, на платоу летовалишта у Градцу, Алемпије скоро без покрета води Миру док играју танго. Биће лекар, мислимо сви.

Нисам ништа погодио, Куме.

Марко Сенић оде на медицину. А Душан Алемпијевић на технологију.

ЛОПОВ

У Вашаришту нисмо закључавали ни куће ни дворишта. Помоћне просторије нису ни имале кључаоницу на вратима.

Бака је имала дрвену тарабу према улици и комшијама. Није закључавала капију. Може неко да наиђе.

У кућу се улазило кроз кухињу у којој је бака спавала. Није закључавала. Ко може да уђе поред ње. Иза куће је била летња кухиња. Није имала кључ. Ту није било ничега скупог. Последња у низу је била „зграда“. Брвнара пренета из села. У њој су чуване мале залихе пасуља, кукуруза и пшенице. Брашно у сандуку. Црни и бели лук. Зато се затварала тешким храстовим вратима. Осигурана засуном који је покретан кроз рупу на брвну.

У рату су навраћале разне војске. Понекад се задржавале. Јеле или спавале. Никад није ништа нестало из куће и авлије.

Трећа ратна зима је била гладна. Куће нису могле да обезбеде зимницу. Често су комшинице зајмиле од баке пола главице киселог купуса или мало лука. Знало се да у брвнари увек има нешто хране.

Једног јутра, бака затече отворена храстова врата. Неко је ноћу улазио. Бака поче да куне лопова. Умела је да баје против гушобоље па то и примени: „Однело те мутно Дунаво“.

Следећу ноћ је спавала на опрезу. У глуво доба кроз сан зачу неки звук. Устала, огрнула шал и сањиво кренула ка “згради”.

-„Опет си дошао“ – рекла је полугласно. Довољно у ноћној тишини. Из зграде искочи мушкарац. Загледа се у њу. Преплашен и он. Гледали су се немо неколико тренутака . Очи у очи. Лопов први попусти. Прескочи суседну ограду. Отрча ка Великом Парку.

Баки тек дође страх. Почне да дозива комшије из свег гласа. Васо. Мијаило. Драгољубе. Залупаше врата по комшилуку. Негде код Војне болнице пуче једном пушка.

Лопов није стигао ништа да однесе. Није више никад навраћао. Ми Парканци смо знали ко је био. По бакином опису његовог клемпавог шешира. Становао је у Тополској улици. У комшилуку. Није био Парканац, а понекад је бежао кроз Велики Парк. Склањао се од полиције.

Ми Парканци знамо да је побегао од бакиног урокљивог погледа оне ноћи. Прострелила га клетва. После га је рат однео у Мађарску.

Однело га мутно Дунаво.

Додуше узводно, Куме.

МАКАЗАШИ

Преферанс смо учили на плажи у Градцу на мору. Гледајући како играју наши васпитачи Шебеш и Мита са Милетом Шљаком. Главни је био бивши свештеник, распоп Живковић. Отац нашег професора историје Хранета. Ликом је био исти Хрушчов. Пун духа, а ауторитет за нас васпитанике.

Звали смо га Шебеш по селектору мађарског олимпијског тима. Надимак показује све.

Гутали смо његове принципе у преферансу. Лицитација оштро. Остати двобојац. Нису сви штихови код једног противника. И слично.

Велика је част кад Шебеш дозволи неком од нас клинаца да му поређа карте. Остали само гледају и ћуте. Посебно је волео тада најмлађег Перу Јовановића. Понекад би га чак и упитао пред неки сложен потез: - Шта ти кажеш, Перцане?

Пера би само ћутке прстом додирнуо карту коју треба одиграти. Најчешће би Шебеш то и одиграо. Пера је знао његове резоне.

-Преферанс је строга игра.- Цитирао је васпитача.

Играли су џентлменски. Поштујући сва правила „по Цукићу“.

Пар година касније, свратим у Градац при путовању дуж Јадрана. Шебеш више није био ту. Пера је био у најстаријој средњошколској генерацији. Мој друг Мики Лајм ме једва дочека:

- Можеш ли да смириш ове маказаше? Претераше правећи се важни.- Саопшти ми нову преферанс ситуацију у летовалишту.

Испоставило се да се Пера Бакалар удружио са Буцом Ранкиним и да играју заједно против трећег партнера. Маказашу дечаци. Повукла их жеља да побеђују. А били су то паметни момци. Касније су сјајно студирали. Потом и носили важне функције у Србији.

Убрзо седнем са њима. Из авиона се видело да раде заједно. Прећутим две три руке. Видим да им је све јасно. Уважавају старог друга, али не могу да се уздрже.

Негде при шестом делењу профулаше. Направише баш очигледан међусобни уступак. Уместо да падне „из подвале“ , Петар Буци „оживе маказе“.

-Мора да би овако одиграо Шебеш.- Кажем.

Пера побаца карте.

Мора да је видео негдашњег васпитача како га прекорно гледа. Великог Шебеша .

Распопа, Куме.

MATE

Иван Матуловић. Први српски бек, рангирају га Парканци.

Крупна далматинска рамена, а лаке ноге. Кад крагујевачки атлетичари вежбају спринт на стази од црвене шљаке, Мате их сажаливо гледа. Понекад потрчи по црном блату фудбалског терена паралелно са спринтерима. Они са шпринтерицама на ногама, он у фудбалској спреми. Његова плава зализана коса диже се од брзине као грива. Атлетичари покуњено прелазе на друге вежбе.

Куме, први српски бек.

Игра се утакмица са нишким „Радничким“. Реалом са Чаира. Њихова ударна игла су браћа Мичићи. Мали, набијени агресивни. Само се погледају, измене места и сјуре ка голу. Као Хуни.

Наш тренер Жилавко смисли да их заустављамо офсајд-замком још на средини терена. Да постављањем те позиције командује центархалф Маја Пикља. Све је кренуло по плану. Притисли ми Нишлије чак преко центра. Цела наша одбрана илази на линију која дели терен на пола. Кад-Пеки и Паки се укрстише још на својој половини и изменише два додавања. Прохујаше поред наше „петице“ као Атилина коњица. Јуришају ка нашем голу. Испред њих, далеко, само наш голман Таса Стефановић.

Сви виде зло. Муву да чујеш на стадиону. Пеки носи лопту. Паки се већ помало кези публици. Таса полако креће са гол линије. Он је последња нада, јер наша три бека Матуловић, Радојко Кујунџић и Салама Јаковљевић, беспомоћно стоје на центру.

Први се опасуљио Маја Кујунџић. Није случајно Жилавко њега поставио за команданта одбране. Сагну се дубоко у пасу. Заповеднички стави руке на леђа и дрекну:–„Трчи, Иване.“

–“Оћу л, Радојко?“-као зачуди се Мате. –„Полази,Иване.“-сикну поново центархалф. Иве крете као опарен. (Има Сакс мотор у буљи, оцени Џане међу навијачима.) Публика заграја, а у тренутку када су Пеки и Паки већ стигли надомак шеснаестерца Мате протрча између њих. Однесе живу лопту. Без фаула. Мичићи се међусобно ухватише за косе.

Трибина устаде да поздрави првог српског бека. Џане зазвони клепетушом. Остали аплаудирају. Радост у Великом Парку.

Жилавкова замка важи, ако има ко да је поправи кад нешто профула.

Иве је био горостас нежна срца. Благог осмеха. Са крилима уместо ногу. Ми Парканци смо га волели као правог мајстора. Уметника.

МИЛЕ АНДО ФОРО

Видиш, Куме, овај мој дугачак нос. Он служи да нањушим добро место. Оно где се не ради много, а добро се пролази.

Сад сам у Немачкој. Гастарбајтер у Келну, ја и жена. А мој Љубинко је у Хамбургу. Он тамо дивља. Уђе у кафану и пита ко је најјачи па се потуче са њим. Младост лудост. Проћи ће га то. Ја живим мирно. Радим у фабрици. Пустим онај велики дребанк да обрађује метал, а ја седим и чекам. Плата добра, добар и живот. Са нашим се не дружим. Одмах неког оговарају, а кад окренеш леђа сплеткаре о теби. Турци су друкчији. Ако питаш какав је Хасан, ставе руку на срце па кажу: Човек. Какав је Мујо? Човек, вала. А наши би рекли: Миле, ко му јебе матер. Зато избегавам наше.

Дошао сам из Земуна. Радио у „Змају“. Плата добра, добар и живот. Све своје снове сам уградио у зидање једне прелепе куће. Права вила. Кад је то пропало, казним себе. Право у сутерен у Београду. Па после – Немачка.

А рођен сам у овде у Крагујевцу. У Палилули. Између радње сифонције и трукераја Зоре Христески. Покојни отац Радош је био војни трубач, а мајка Ленка домаћица. Сестра Роле ми је и данас ту. Друга сестра је у Америци, знаш који су наши у Гери. А ја сам учио занат у Војнотехничком заводу. Мајстор ми је био твој отац Света. Озбиљан као да је Енглеz. Најбољи друг ми је Веља Гороган, заједно смо шегртовали. Постао сам висококвалификовани дреар. Плата добра, добар и живот. А, мени мали Крагујевац. Оженим се и отселим у Земун.

Миле андо форо Београд. Оде Миле за Београд, говориле су тада моје Циганке из Лицике.

Кад сам отишао у гастарбајтере, нико не рече Миле андо форо у Немачку.

Мој дугачки нос њуши овде у Великом парку да ипак морам да се вратим. Време ми је да сам о себи кажем: Миле андо форо у Шумадију. Нећу у Крагујевац. Нарастао је од кад сам отишао. Нешто ми је бучан. Можда је Аранђеловац за мене потаман.

Доста је било великих градова, Куме.

МИНИСТАРСТВА

Кад сам се родио моја бака је хтела да скочи са степеница. Срећа, Куме. Прво па мушко унуче.

„Родио ми се министар“ - објавила је бака Јула позивајући комшије на врућу ракију.

Јулијана је знала да погоди у животу. Кад је „оног рата“ остала удовица изборила се да децу изведе на пут. Син и кћер су постали Крагујевчани. И сама Јана је напустила Пусто село и прешла у варош. Курјак – жена, што би рекли.

Међутим, за министра је омашила. Као прави Парканац, био сам незаинтересован за политику. А такви не освајају министарства, Куме.

У Великом Парку је ипак било неких што су јели министарски хлеб.

Немања Марковић, син Чика Мате по коме се зове крагујевачка стрељачка дружина. Предратни победник на Свесоколском слету у Прагу. Ратовао. Ено и сад на лепеничком кеју стоји парола „Гласајмо за првоборце Плавог и Немању“. Једно време био нешто важно у Београду. Ваљда, републички министар.

После се вратио на функције у Крагујевцу. Послератни репрезентативац, стално је тренирао на Стрелишту. И његова другарица супруга Драгослава је била стрелац. Кад би они дошли, у пуцаоници би се увек нашли неки млађи Парканци. Да показују поготке. Да асистирају. А, пошто је било доста муниције, да и сами испале по неку серију.

Атмосфера у пуцаоници бивала је некако увек посебно фина кад је пуцао друг Неша. Културна, али не превише званична.

А крај Великог Парка је становала једна министарка. У Новим зградама на Вашаришту. Мали стан у приземљу. Бака Милунка са својим животним сапутником и њихова Љубица са ћерком, нашом вршњакињом. Љубичин муж је неко време после рата био министар. Никад га нисмо видели. Изгледа да је пао политички. Ваљда због Информбироа. О томе се није смело ни причати.

Такво опасно време, Куме. Час се нађеш на Голом отоку.

Зато се није распитивало откуд је Љубица носила титулу Министарка. Својим понашањем придобијала је она симпатије. Заједно са нашим мајкама ишла на ударнички рад. Сасвим природно Министарка је копала канале крај Лепенице. Садила нови Зелени појас, јасењак на Вашаришту.

Вашаранке су се дивиле њеном изванредном тену и урођеној отмености. Без злобе и зависти говориле о њој.

Иако је била Министарка.

НА ГЛАВНУ КАПИЈУ

Наравно да ми Парканци нисмо помишљали да плаћамо улазнице за приредбе на нашој територији. Упадали смо под заштитом мрака и познавања сваког богаза у Великом Парку. Нису нас могли спречити ни милиција, ни редари.

Улазили смо кроз стрелиште. Преко тарабе око фудбалског игралишта. Кроз рупе на жици. Преко крова свлачионица.

Најелегантније је – кроз главни улаз. Ево мог искуства, Куме.

На Кошаркашком стадиону – ревија моде. Певају Дуле Јакшић и Лола Новаковић. Београдске манекенке. Свира „Плави ансамбл“.

Недељно поподне.

Облачим своје прво стајаће одело. Кангал штоф. Тамно грао. Шивено код Трајка кројача и још смрди на његов дуван. Бела кошуља. Ципеле... Све отмено. А решио сам да упадам без улазнице.

Направим грешку. Прескочим ограду иза свлачионице. На најзабаченијем месту. Около багрење.

Наравно, редари управо ту чекају. Чим сам са ограде склизнуо на земљу, угледам једног. Изгледа – и он мене. Шмугнем у клозет надајући се да прођем са другим гледаоцима. Излазим, а редар ме за руку. – „Карту, молим“. Оде ревија.

Но од тог тренутка вратио сам прави паркански манир.

Љубазно се извиним редару. Поможете ми одело да делујем убедљиво. Одмах пођем ка главној капији да изађем. Без најмањег отпора. Он ме спроводи да ме избаци, али без љутње.

На дестак метара од капије редар застаје. Треба да се врати на свој реон. Прати ме само погледом до излаза на коме стоје два пајкана. Долазим до њих и видим да се мој редар окреће и упућује назад.

Сад ја излазим са стадиона. Ладно. Господски обучен. Фини. Кажем полицајцима :- „Извините, морам да изађем на тренутак. Одмах се враћам.“ Они, људи љубазни. Ко не би запазио тако финог младића који на тренутак излази и враћа се за пола минута.

На главну капију, Куме.

Наравно, седам у прве редове. Поред Јове Попа, Доктора Мачка, Бате Пљуце, Лазе Калупара и других старијих момака. Одмах уз писту којом дефилију манекенке. Врло ногате.

НАШИ АКАДЕМИЦИ

У Великом парку се о свему водило рачуна. Па и о академицима, Куме.

Наравно, ми Парканци смо били сувише млади за таква звања. А и мало је Крагујевчана за које смо чули да су чланови Српске академије наука и уметности. Археологу Срејовићу је кућа близу Парка. Вајар Кока Јанковић је одрастао у Љубичиној улици. Наш кошаркаш Андреј и машинац Која постали су то много касније.

Ипак се у Великом парку причало о академицима.

Почело је кад се чуло да је отац једног нашег Парканца требало да, као најстарији одборник, отвори прву седницу Градског одбора. Седнице су тад држане у сали Ватрогасног дома. Дотерао се он, изишао за говорницу, ставио наочаре и извадио говор који су му дали. Другови и другарице, другарице и другови... пих мајку му, ко ми ово написа латиницом - викну и баци папир. После се испоставило да он од школе има само Свечану академију. Академик, Куме.

Свечане академије су држане поводом државних празника и варошких значајних датума. Увек су имале исту шему. Химна. Уводни реферат. Културно-забавни програм. Све гарнирано са аплаузима позване публике.

После смо као академике означили још неке са истим образовањем.

Председника општине кад нам је држао говор у школском дворишту. Био је мраз због чега је носио кожни капут и кожни качкет. Знојио се, не од коже већ од говора. Запињао као да вуче терет. Академик- сазнало се у Великом парку.

Директора установе Водовод и канализација. Берберин. О води је знао само да отвори чесму и да пије. Академик - смејао се његов зет.

Наставника предвојничке обуке. Гађао нас је падежима рафално. Академик - знали смо сви.

Председника радничког савета "Црвене заставе". И њему се заломио говор написан латиницом. Постаде академик.

Било је још Крагујевчана који су у Великом парку евидентирани као академици. А та титула је трајна. Остаје целог живота, Куме.

ОКСФОРД И КЕМБРИЦ

Кад дође време матуре, Велики Парк добија нове посетиоце. Удруже се са Парканцима и матуранти који иначе нису долазили. Понекад уче рано, пре школе. У групама, ваљда да се преслишавају. Или, држе страх.

Није мала ствар. Испит зрелости, Куме. А Велики Парк је баш право место за наук.

Највише дође из Учитељске школе. Они, станују у интернату и чим отворе очи, гледају у парк. Спремају се да часну учитељску службу почну далеко. У селима Санџака, Босне, Космета. Можда се зато и труде да ухвате још мало крагујевачког даха. Духа Великог Парка. После путују у место службовања. Понеко и остаје у Крагујевцу. Потребе образовања. Десно крило „Радничког“ Гиша из Вардарске. Десна полутка, Таса из Палилуле. Центарфору Зорану уплатили двоструку исхрану у интернатској мензи, у сутерену Учитељске. Фудбал је директно под Комитетом. Мора се сачувати разонода радничке класе.

Гимназијалци су углавном око кошарке. Само у једној генерацији 1956. године треба да матурира више од пола „Радничког“. Мима. Гања. Фитиљ. Деја. Шубара Млађи. Дуле Обреновић. Брана Харлем... И добар део „Шумадије“. Ђока Црногорац, Чеда, Буцко... Плус женска екипа. Крагујевачку кошарку матура претреби, отресе као чума. Већина оде у Београд, Загреб или Скопље на студије. Оставља спорт.

Али, прво треба положити матуру, Куме.

Најбоља могућност је -учити у Великом Парку. Што реко друг Лењин :“Учити, учити и само учити.“

Друга шанса је – последњи разред завршити у Рачи или Баточини. Тамошње гимназије су називане Оксфорд и Кембриџ. Лепа места.

Например, у Рачи су завршили осми гимназије и положили велику матуру 1957.године и три наша омиљена лика. Миломир Лазаревић, звани Арса Поп, сјајни кошаркаш „Радничког“. Милорад Матејић, звани Миле Мегре, халф подмлатка „Шумадије“. Милован Илић, звани Мића Шкорпија, звезда крагујевачког корзоа са белим праменом црне косе. Становали су у истој соби, код тетке Вере. Мића се неуспешно удварао њеној сестричини Лоли. Арса је узгред играо и фудбал као центарфор „Карађорђа“. Мегре је у свом разреду нашао будућу супругу, Јелицу из околине Голупца. Наравно да су матурирали. Затим, правац Београд. Сви на Правни факултет.

Поп и Мегре су постали угледни крагујевачки правници. Мића се пребацио на радио и постао легендарни Минимакс, забављач многих генерација.

Добре су школе били Оксфорд и Кембриџ. Иако нису имали веслачке регате као у Енглеској. Није све ни у Првој крагујевачкој гимназији, Куме.

ПАКЕТИ

Некад су биле тешке године, Куме. После рата је фалило пуно тога. Затим дође Информбиро и блокада.

Бака ме водила тих година и причала како је било пре рата. Дођемо на врх вароши. На једној кући пише „Два багрема“. Предратна кафана. Сад је ту фронтовска организација. Бака каже да се некад пред њом свако јутро секло вруће јагњеће печење. Не верујем у то. Идемо даље. Спуштене ролетне на празним дућанима. Некад је овај излог био пун бомбома и чоколада, казује бака. Откуд то може, не верујем ја. Парче чоколаде сам добио од рођаке Живадинке чији муж на шлепу плови Дунавом. После су емигрирали.

Јаја у праху и млеко у праху су дошли као помоћ почетком педесетих. Труманова јаја - смејали су се чилаши. Ми смо у школским кухињама доручковали жути сир. Бели хлеб је од добијеног брашна мешен у бившем Бојаџића млину и продаван у продавницама. На карту за снабдевање, Куме. Осим кад је бака као породични инвалид одлазила у Матарушку бању. Тамо је бањско следовање стављала у кофер. Донела кући пуно белих векни.

А пакети су били маестрални.

Велики картонски пакет. Ваљда војничко недељно следовање. Картони су били ретка ствар па су их породице чувале и дуго користиле. На њима су одштампани неки енглески натписи. Сигурно о садржају. Нисмо знали енглески језик ни исписане англосаксонске мере. Пакет је био велики и прилично тежак. Но сви су га радо носили кући. Помало постиђено, али...

У њему пакетићи облика велике цигле. Затопљени у воску да се не кваре од ваздуха и воде. У њима је дневно следовање за једног војника. Конзерве. Двопек. Бутер. Џем. Кекс. Сушено воће. Цигарете. Чоколада. Читаво богатство, Куме. Мора да су пола тога бацали, то жив војник не може да поједе за дан. Нашој породици је било довољно за неолико оброка.

Помоћ у одећи је стизала преко УНРА организације. Тетка Унра смејали су се они што су добијали половну одећу живих боја. Одевени шареним капутима били су упадљиви међу већином која је носила ђуде од браон или тегетног шајка. Или преправљен очев предратни капут.

А сељаци су носили сукно. Нису пакети стигли до села, Куме.

ПЕНЗИОНЕРИ

Стрељани су октобра четрдесетпрве и нестали за време рата многи који би сад били у пензији, Куме.

Њихове пензијице примају удовице. Оне немају слободног времена. А и не приличи да одлазе даље од комшилука.

Неки пензионери су се вратили у села. Остављају деци више простора у тесним становима.

Неки не воле Велики парк, гунђају да младеж ништа не ради – само бадавацише и краде Богу дане.

Већина пензионера по периферијама обрађује баште. Добро је за здравље, а и корисно за домаћинство. Деда Лека има краћу ногу, али ради малу баштицу у улици Далматинској. Солунац Илић обрађује плац у Лепеници. Надлежни су дали вашаранским пензионерима и домаћицама да гаје поврће између младих стабала „Зеленог појаса“. Они су одгајили сво оно ново дрвеће узгред допуњавајући помало своју кухињу.

Тек, пензионери су били мањина у Великом парку. Долазе углавном на тренинге фудбалера „Радничког“. Седе на трибини. Жика Стаматовић. Шофер. Бранко Пајко. Жика Струја... Они су ауторитети, а око њих се окупљају групе следбеника. Пажљиво прате збивања у клубу. Гласно критикују управу због неуспеха. Кад су утакмице - не иду на стајање, иако су карте на седњу скупље. Навијају, али тише него остали посетиоци. Њихов прави доживљај је тренинг.

Кад почне сезона, на трибини помоћног игралишта се прикупе пензионери. После зиме, греју се на сунцу и коментаришу догађаје на терену и око њега.

Све их је мање сваког пролећа. Тренер атлетичара Ђаза коментарише са осмехом преко свог дугачког носа гледајући са стазе на трибину. Само их гледам, закључује као да неће и он једног дана бити пензионер.

Младост не верује да ће остарити, Куме. Ми Парканци нисмо ни помишљали на то.

ПЕТРОВАЧКА РЕКА

Е, Куме – није било пријатно кад вам пријатељи и другови из Краљева, Чачка, Светозарева говоре да се људи деле на пливаче и Крагујевчане. Шта да им одговориш? Где да пливаш?

Лепеница је мала и загађена фабрикама. Велики град на малој реци.

За базен у Дому ЈНА ти треба пропусница.

Заставин базен у Палилули је мали и препун. Вода сва зелена од бројних купача. Јаких момака и најслободнијих девојака. Мало места за почетнике.

На ушћу Ждраљице у Лепеницу некад је било купатило за војнике. Док су ту биле касарне. После је дотле стигла фабрика. Ограђена зидом. Између зида и реке је била мала плажа. На пару плитких вирова Ждраљице. Ту су царевали Палилулци и Колонци.

Ми Парканци смо ишли на другу страну.

На север, Куме. У Петровачку реку. Угљешницу.

У близини Великог Парка су Ердоглијски и Сушички поток. Ту нема пливања. Лети пресуше. Мала вода, осим кад велика киша изазове бујицу са запада. Сушички поток тада бујично плави и носи све пред собом.

За пливање се иде далеко. Четири километра од Великог Парка до Ловачке чесме. Група босих Парканаца прелази Вашариште, Сушицу, Аеродром, Тенкодром и Мајинићку шуму. Туре. Пика. Ђора Миздра. Шумац. Шпиља... И остало друштво. Табанају и по највећој жези пољским потевима ка водотоку.

На Петровачкој реци има неколико вирова који никад не остају без воде. Наше море.

Учимо се да лебдимо у води. Да пливамо “кучећи”. Најхрабрији – и да скоче.

Лепо је у виру код Ловачке чесме. Парканци су певали и песму „Кад смо били у Петровачкој реци...”

Ипак је то било само предшколско забавиште за пливање у дубоким водама.

Први разред за пливачко основно образовање је била Струга .

Охридско језеро као бисер. На самој обали – шатори нашег летовалишта. У сваком по шест момака. Фитиљ, Шпацер, Ђера, Драчке, Чича, и ја у једном... Одмах пробамо плажу. Види се да већина Парканаца не уме да плива. Из нашег шатора двојица знају. Другој четворици није била довољна обука на Петровачкој реци.

Кад хоћемо да запливамо, тонемо већ после три замаха. Срећа да је пешчано дно плитко и видно.

Сликамо се са девојкама, а стојимо у води до колена.

Онда Чича смисли праву ствар. Предложи да учимо роњење. Али, ђавола. Кад хоћеш да зарониш, вода те избацује. Завучеш главу, а тур исплива на површину. Починемо да се одржавамо уместо да ронимо. Успех. Углавном, не тонемо. Упознајемо воду. Помало пливамо у плићак Охридског језера.

У моћни Дрим нисмо смели...

Ипак то прво летовање није било довољно да постанемо пливачи. Остадосмо Крагујевчани.

Ваљда до следећег лета, Куме.

ПЕШАЦИ

Берберин Микица Батић и сајција Милета Ђорђевић су чланови Шах клуба „Раднички“. Од оснивања. Почели су да играју међусобно још пре рата, наставили за време Обнове и изградње па и за Првог петогодишњег плана. Одиграли су на хиљаде међусобних партија. Скоро свако вече су седели за таблом. И кад је Клуб био у улици Карађорђевој, одмах изнад Милицијске баште. Наставили су и после у просторијама код „Пека“. „Пеко“ је била продавница обуће у приземљу лепе зграде код саобраћајца, а Шахклуб је био уз њу.

Домаћин клуба био је чика Пека. Није надимак добио по „Пеку“, Куме. Био је стари досељеник из Метохије, отац нашег друга Јовице Пише и још пуно деце. Онако стар и погурен увек је био ту на време да отвори Клуб и подели фигуре за игру. Седео би потом крај фуруне и дремуцао до касних сати, до времена закључавања врата.

Батић и Ђорђевић су били његови стални гости. Имали су сто у углу и свој шаховски сат. Удубљени у игру проводили су вече за вечером. Нису играли са другим члановима. Само међусобно. Познавали су до у танчине један другог и варијанте које су одигравали. Уосталом, нису имали такмичарских амбиција – само међусобни ривалитет. Нису проучавали „Шаховски информатор“ и другу литературу. Играли су оригинално. Чаршијски, Куме.

Обојица су прави чаршијски људи. Милета држи угледну часовничарску радњу у Главној улици, а Батић има берберницу до хотела „Зеленгора“. Шах им је разонода и страст. Увек је сваки од њих убеђен да је боље стајао, а несрећно и незаслужено изгубио партију. Обојици је стало да победе по сваку цену. Играју до голих краљева, а ниједан не нуди реми. Око њих се окупљају кибицери и добацују, али они на то не обраћају пажњу.

Легендарна је партија коју су одиграли у зиму хиљаду деветстозездесетпрве. Партија је потрајала дуго. Ушла у пешачку завршницу. На крају је Милета остао само са краљем, а Микица са краљем и једним пешаком. Кибицери се подгуркују. Хоће ли Микица изгурати пешака на осми ред и добити партију или ће Милета заузети својим краљем „апозицију“ и ремизирати. Почиње трка. Милета успева да правилно постави краља. Батић је гурao свог пешака напред, а кад је видео положај који је заузео противник постало му је јасно да не може успети.

Али Микица је био берберин. Фигаро, Куме.

Нашао је невиђено решење. Уместо напред, почиње да води свог пешака назад. Кибицери се ваљају од смеха. Занет ривалством Ђорђевић не види подвалу. Батић изводи пешака на свој први ред, промовише га у даму и матира тријумфално Милету. Ђорђевић се чуди како је изгубио кад је теоријски била реми позиција.

Теорија не важи за Фигара, Куме.

ПИРАМИДЕ

Бака је понекад добијала да иде у бању. Као породични инвалид, удовица покојног Томе артиљерца. Матарушка бања. Двадесетједан дан. У повратку бака је доносила поклон: неколико векни белог хлеба. Ко зна како се снашла да их добије и сачува. Тек, родитељи су нам неколико дана мазали машћу и посипали алевом паприком кришке хлеба из бање.

Бања, Куме.

Осталих дана јео се црни хлеб. Једини у пекари. Продавница је била у близини. Хлеб је из негдашњег Бојацића млина довожен камионом. Испод цираде је провиривао наш комшија Благоје. Истоварао прописан број хлебова. Продавачици на потпис.

Благоје је имао право да у току превоза поједе две векне државног хлеба. Понесе од куће лук, парадајз и ето оброка. Па ко би издржао гладан кад хлеб мирише? Знало се то и планирало. Ишло годинама.

Тек једног дана, Благоје се пожали мојој баки. Није добро. Почињу да месе искључиво бели хлеб. Брашно из иностранства. Векна лака и мека. -„ Само је савијеш и спустиш у трбух, Кеко“ – јада се Блажа. Не може се утолити глад са две нове векне.

Ми Парканци нисмо знали зашто се прешло на бели хлеб. Ваљда је дошло неко богатије време. Нисмо питали ни откуд пшеница и бело брашно. Начули смо да је из Америке. Одраније смо научили да отуд стиже Унрина помоћ. Војнички пакетићи са дневним следовањем заливени воском. Конзерве. Јаја у праху, као и млеко. Понека чоколада и жвака. Али то је било ретко и нередовно. Недовољно, Куме.

Откуд сад бели хлеб? И то за све?

Седимо у Великом Парку и питамо се ко има толико жита?

Док нам не објасни Гарић. Исприча као да је очима гледао.

Лети авионом руски шеф Никита Хрушчов у Њујорк. Иде на скупштину Уједињених нација. Над Тексасом он замоли пилота да смањи висину. Да виде како изгледа Америка. Лете ниже, кад Никита угледа чудо невиђено. Пирамиде у Тексасу као оне египатске. Очима да не верујеш. Окрену још један круг да боље виде. Јесу пирамиде. Али откуд?

Запитају Ајзенхауера. Он им предложи да слете и изблиза погледају. Тајанствен је Ајк.

Сиђе Никита са свитом. Приђу пирамидама. Огромне су баш као она Кеопсова. Само нису од камена. Насуто жито у пирамидалном облику. Нечим поливено да тако стоји. Нема места у силосима, Куме.

Хрушчов се наљути. Украјинац зна шта је пшеница, али ово је чудо.

Бесан оде у Уједињене нације. Одржа говор. Скиде ципелу и поче да лупа њом по говорници. То је видео читав свет. Само малобројни знају да је све то због пирамида.

Ми Парканци сада знамо. Једемо белу пању из пирамида.

ПИТОМЦИ

Заводски мајстори су европска класа. Знаш шта су свршени питомци предратне Војнозанатске школе? Држали су и после рата производњу војне индустрије у пола ФНРЈ.

Знаш за Нови Травник. Све одавде: људи, машине и знање. Крагујевачки шљакатори тамо чак основаше фудбалски клуб КСК „Крагујевац“. Па фабрике у Високом, Горажду, Сарајеву... Па по Црној Гори и Македонији. Камник у Словенији. „Крушик“ у Ваљеву. „Први партизан“ ужички... Да не набрајам даље.

Кад је чика Воја Радић добио задатак да почне производњу аутомобила, шта је урадио? Узе ауто и нареди да се расклопи. Гомилу делова лепо распореде на шаторским крилима у празној машинској хали.

Онда генерал нареди да се скупе стари асови, фабрички питомци. Све их је знао лично.

Скупили се они. Разгледају делове. Још не знају циљ.

Уђе Воја. Узе један део, рецимо ауспух, и пружи најближем питомцу.

-„Можеш ли да направиш ово?“-оштро пита,

-„Наравно, друже директоре“ - као увреди се питамац. Уз осмех надмоћи.

И тако део по део. Освојише производњу.

Ено, излазе аути. Као ђаци из школе, Куме. Од тога многи једу леба. Зато питомце цене и они што их не воле. Ови нови курсисти.

Кад дође недеља, питомци обуку предратна грађанска одела. Узимају госпође супруге под руку. Па, у парк. Велики Парк, а који други.

Променада. Пиво. Виђења. Утакмице.

Радним даном су били у служби војне индустрије. Празником су отмени Парканци.

У односу на питомце, ми смо „дунстери“ признају послератне генерације металаца крагујевачких.

ПОЛИТИКА

Пре рата је Љуба Новинар доносио „Политику“ у Вашариште. Продавао сваки дан и мом деди Тиси. Он би седео испод кајсије у фотељи плетеној од пружа и читао шта се ради у свету. Посебно је пратио вести из фудбала.

Мој деда по мајци Ђурађ живео је у селу. Кад би му неко из града дошао без „Политике“ љутито би казао : „Што си ми дошао?“ А кад би добио новину читао би је по цели дан од наслова до последње речи на задњој страници. Седео у хладу под јасеном и шапућући студирао „Политику“.

Куме, сматрали смо да је новина једнако „Политика“.

После рата су државни чиновници добијали „Борбу“. Моји дедови су остали при „Политици“.

Навика, Куме.

Али, не лези враже. Седи дека Тиса у нашој авлији и чита новине. Леп сунчан дан Миољског лета.

Блиста небо над Вашариштем. Кад, зачу мушки јак глас. Зна ли он шта значи „Политика“?

Комшија Мечак. Стари пензионисани милиционар и активиста. Објасни Тиси да ко чита те новине мисли следеће:

П...отребно је

О...зну

Л...иквидирати

И

Т...ита

И...нтернирати

К...раља

А...ктивирати.

Реакција, вели Мечак. Знамо ми за ту шифру.

Тиса није знао. Мислио је да чита о фудбалу. О олимпијском тиму: Беара, Станковић, Црнковић, Чајковски, Хорват, Бошков, Огњанов, Митић, Вукас, Бобек, Зебец.

Кад, видиш шта каже Мечак.

Правилније је информисан, Куме.

ПРВИ

Болница је крута, Куме. Дисциплина и ред.

Ограђена зидом висине три метра. Као Војнотехнички завод. На улазу гвоздена капија. Уз њу страшни портир звани Генерал. Са шапком на глави.

Прави генерал је био управник. Легендарни хирург Красић. А између њега и портира-разни чиновни. Начелници. Примаријуси. Специјалисти. Па главна сестра. Па остале. Па немедицинско особље... Чуда. А, зна се место и ранг свакоме.

Последњи у том рангу је Срба. Висок скроман момак из Сушице. Задужен за дератизацију и дезинсекцију. Вредно уништава штеточине по целом болничком кругу. Пуно радно време. Ако треба и дуже.

Поподне се бави спортом. Не игра са дечацима из Старе вароши који су прескакли болнички зид и јурили лопте по трави. Не воли никакве игра са лоптом. Ништа фудбал, баскет, одбојка. Хоће да се докаже соло. Самосталним успехом. Атлетика је краљица спортова. Ту буди принц.

Биће Срба први. Не последњи у рангу.

Атлетичаре тренира Влада Тоцило. Ради се пуно. „Раднички“ је важан клуб у Југи. До касно увече групе тркача хује по Великом Парку. Срба је увек на челу групе. Јури пуном снагом. Први је по залагању у тим ноћним припремама. Иза њега каскају Арсић „Затопек“, Ђуре, и друштво.

Ми Парканци смо на атлетику гледали помало презриво. Изгибоше тренирајући. А наш Мали Загинац из залета прескочи маказицама летву коју обарају увежбани скакачи у вис својим „стредл“ стилем. Или, Неша узме први пут копље и диск од атлетичара и све им то побаца далеко, много даље него они. Од правих Парканаца најбољи је био Мики Лајм као спринтер на двеста метара и у штафети.

Некако су и организатори атлетику третирали као помоћни спорт. Атлетски митинзи су били ретки. Трчање на средње и дуге пруге се убацивало у одмор између два фудбалска полувремена. Сјајни спортиста Славко Соргић једно полувреме игра халфа у „Шумадији“. За време одмора истрчи трку на три хиљаде метара. Победи, па настави друго фудбалско полувреме. Увече шампионски боксује у средњој категорији. Ово преко дана му дође као загревање.

Срба је трчао много трка. Ретко побеђивао. Често одустајао. Али у свакој трци је стартовао пуном снагом и увек водио пун први круг. А даље ?

Био је увек први у првом кругу. Ми Парканци смо знали због чега.

РАЧА

Трвења Лапова и Баточине су чувена. Најновији сукоб је око седишта општине. Лапово је много веће, а Баточина има политички јаче кадрове. Зна се ко је победио. Није Лаповцима вредео ни чика Богдан Златковић, ни Жикица, ни остали активисти.

Оде општина. Ал Лаповци одлазе у Баточину само кад баш морају.

Тих година стиже у Крагујевац мали рукомет. Још пре рата су девојке играле хазену. Доскора су младићи пробали велики рукомет. Није ишло. Тек, мали рукомет се примио. У Другу гимназију га донео Раца Костић наставник физкултуре.

Квалификација му је танка. Прво био возач. Изгледа да је мало играо кошарку у првој генерацији „Шумадије“. Завршио неке послератне брзометне курсеве. Стекао звање стручног учитеља.

Чудесан наставник. Погурен. Не делује спортски. Вежбе не показује он. Само изабере ученика који то већ зна. А резултати стижу. Друга гимназија је средњешколски првак у свим дисциплинама. Основао је школско друштво „Младост“. Још негде чувам ту црвену чланску карту, Куме.

За рукомет је Раца задуживао ученике који су већ имали кошаркашка знања па их усмеравао на нов спорт. Он са стране посматра ситним плавим очима. Тражи кандидате за репрезентацију гимназије.

Моје одељење је стално било првак школе. Имали смо сталан састав. На голу Зелени. Бекови - Живка Полицајац, Савка и ја. Напад: Бика, Неша и Ција. У школском дворишту рукомет поче да потискује фудбал. Пре часова била је обавезно пријатељска утакмица. Е ту се појавише нови играчи. Ђеле из Десимировца и Јаков из Станова нису играли кошарку. У рукомету снагом и скоком постадоше главни стрелци.

У току школске године дође у наше четвртчетири нов ђак. Прешао из рачанске гимназије па доби надимак Жика Рача. Леп црн момак. Мало говори. На часовима физкултуре се не истиче. Миран и тих.

Кад, ето изненађења. На рукометној утакмици против Гарнизона ЈНА, Раца ставља у тим Жику. Ми – огорчени. Па зар новајлија пре многих шмекера. Шта он то зна? Раца Грба је омашио.

Убрзо се видело. Рача је имао страховиту левицу. Без скока и замаха. Само севне. Поби лепо голмане. Испомера стативе.

Ко зна кад је то снимио Раца својим ситним очицама. Тек, капа доле.

Жика Рача остаде рукометна звезда Друге гимназије. Испред свих баскеташа из Великог Парка.

Остала нам је једна утеха.

Жика није Рачанин. Био је Лаповац. Угледна породица. Њихов био млин и хиподром. Не дају сина у баточинску гимназију. Ни по коју цену. Пође у рачанску, па пређе у Другу крагујевачку. Станује код тетке у Буџином сокаку.

Значи, Парканац.

Не може без нас ни мали рукомет, Куме.

РИЉАЊЕ

Ми Парканци се не бавимо риљањем. То раде људи из општинског предузећа „Чистоћа и зеленило“. У општинским шталама изнад Уреда држе запреге и алате за чишћење, а у Великом Парку им је управа и стакленик. Вредни људи. Док ми не риљамо ни своје баште, они уређују све варошке цветњаке.

Љубо Доктор нам прича док седимо покрај рунделе око које радници риљају.

После рата је завршио гимназију. Сељачко дете оће да буде доктор. Мајка му у Кикојевцу спреми преобуку. Отац Богдан му даде свој дрвени војнички кофер и паре за пут. На комшијском шпедитеру довезе се рано у Крагујевац. На раскрсници испод Великог Парка била је кафана „Код Бумбара“. У њеном дворишту остадоше коњи и шпедитер. Љубо оде пешице до воза.

Злоневољно, на београдску железничку станицу допутова иза поднева. На Медицински факултет жури сав забринут да не закасни. Тамо, шалтер за упис отворен. Иза њега неко тмурно бркато лице. Погледа Љубове документе.

Крштеница је у реду. Сведочанство крагујевачке гимназије је за поштовање. Уверење о имовинском стању неће му бити од користи. Има отац три хектара земље, а није ушао у земзадругу „Горња Груза“. Сигурно не може у студентски дом. А ни карактеристика му није богзна шта. За време рата мобилисан три месеца у Националну службу - радио на прокопавању Лепенице. Због болести није био на Сремском фронту. По ослобођењу није ишао на радне акције. Тешко да ће бити примљен на студије. Ипак, друг декан ће одлучити.

Дођи сутра.

Љубу се окрену факултет око главе. Где ће до сутра? Београд баш не чека на њега.

Уместо ка Славији, крену уз Кумодрашки поток. Лево је насеље вила Неимар. Оде десно по обронцима Пашиног брда. Периферијом.

У Миклошићевој улици види старијег човека. Риља башту. Љубо приђе до тарабе и поздрави га. Чика одговори па настави да риља. Љуба стид да пита за преноћиште. Стоји на улици и ћути. Чика риља и ћути. Тако потраја неко време. Онда се Љубо осмели. Уђе. Узе други ашов и поче да риља. Обојица ћуте и риљају. Увече, чика узе Богданов војнички кофер и унесе га у кућу.

Имао је два сина, али је прихватио и непознатог младића, који ту остаде током целих студија.

Доктор устаде из наше групе. Скоро оте ашов једном раднику „Зеленила“. Изриља цео један ред па прекиде. Ћутећи оде право низ Главну улицу.

Није он прави Парканац, Куме. Само је становао у Тополској улици док је учио гимназију.

РУМУНИ

У орбити Великог Парка 1947. године је саграђена Средња техничка школа. Између Учитељске и барака Дома здравља.

Озбиљна грађевина. Под војном управом, Куме. Строги директор Веља Миливојевић иде улицом као Фриц. Ђаци, пробрани стипендисти из пола Југославије. Босна. Стара Херцеговина. Црна Гора. Македонија. Цели дан су под контролом. Школа. Учење. Активности. Дисциплина.

Нема слабих оцена. Ако неко случајно добије двојку, цео разред са њим не говори. О понављању разреда није било речи. Тек негде крајем педесетих наш Парканац Љуба поквари ту репутацију школе. „Пофторава разред“ –што би рекао Раја Чврга. Отад се видело да то више није она СТШ.

Првих година интернат је био на Вашаришту. Близу Дома стрелаца подигнуте су бараке. За раднике који су зидали школу и оне вишеспратнице уз улицу Челопечку. Спаваонице. Менза. Санитарни чвор. Све од дасака премазаних катраном. Около висока тараба. Логор, Куме.

Ту су затим неколико година становали будући техничари. Уз сам Велики Парк, а нису били Парканци. Нису имали времена. Журило се да стигну школовани градитељи. Чека држава, војска, привреда. Ученици иду само од интерната до школе и обрнуто. Право је чудо да се одатле појавио Јончић. „Јанез“. Сјајни центархалф Радничког а затим Партизана.

„Румуни“ - описао је техничаре наш Парканац Шане. Ваљда је тако замишљао живот у Источном блоку. Тек, етикета остаде и кад се интернат одселио из барака.

Негде педесетчетврте, кад оно Немци освојише фудбалско првенство света, главари порушише бараке да ту подигну Пионирски забавни парк. Једна барака оде на Копаоник скијашима. Друга постаде осмољетка „Јован Поповић“ у воћњаку Учитељске школе.

„ Румуне“ преселише у интернат предратне Војнозанатске школе. Од интерната до Средње техничке и натраг ишли су увек истим путем. Преко Горњег бетонског моста, па улицом Црвено Барјаче. Затим улицом Маршала Тита до Великог Парка.

Тако је наредио директор – смејао се Шане.

Кад падне снег, ишли су један за другим. Понеки од момака нису имали ципеле већ сандале на босим ногама. Црвеним од мраза. У колони су избегавали да газе по снегу. Иза је остајала само уска пртина.

Из тих интерната изишли су сјајни људи. Маке Вешковић. Дуле Бунчић. Воја Божичковић. Боби Димитријевић. Пера Ристић. Јова Драговић... и још многи постали су касније прворазредни инжењери. Као техничари и остали „Румуни“ су пуно радили и урадили.

Нису били Парканци, али су заслужили наше поштовање. Капа доле, Куме.

САКО

Куме, одело не чини човека. Ал опет?

Прво сам за облачење чуо од Рајка Миленијиног. Кад је завршио Учитељску школу, скупио је од породице и другова довољно тачкица за текстил. Сашио браон сако и тегет панталоне. Набавио чизме. Од раније имао зимски капут од ћебета. Био је спреман и насмејан. Иде на службу у Босну.

После се појавио Пуле Молер. Кречи станове. Помагао му је синовац, Бора што је после постао председник Крагујевца. Велики Боб. Кад не кречи, Пуле носи зелену доламицу од енглеског војничког штофа. И француску берету на поноситој глави.

Ми млађи Парканци облачили смо углавном џемпере. Рукотворине наших кева. Од домаће вуне коју је гребенао Стева вуновлачар, а преле на преслицама наше баке. Прво су џемпери били браон, бојени у ораховини. Касније је пређа фарбана у разним тоновима код Грује бојаџије.

У вишим разредима неки су наставили исто. Само дођоше црни џемпери. Егзистецијалистички. Због Белмонда и Жилијет Греко. Није било обавезних блуза. Само ђачке капе, па и њих укинуше. Понеко је носио стари очев сако. Девојке су задржале црне ђачке кецеље. Необавезне али практичне. И јефтине.

Први фијук моде закачи момке педесетосме. Појавише се панталоне сомотаљке. Црне са широким ногавицама. Плус бела кошуља. Униформисасмо се.

Али, касно. Главни момци у чаршији су почели да носе сакое од твида.

Фудбалер Ива Чабриновић чим је из „Колоније“ прешао у „Раднички“ појави се у пепито сакоу.

Бабеа Јаковљевић, исто тако. Кад је постао боксерски шампион уместо слабог бацача копља. Много деценија касније на читуљи је имао фотографију из дана кад је био леп и млад. У сакоу од твида.

Млади професор Света Николић је на корзоу пленио. Обавезно у сакоу од твида.

И тако редом.

Сако од твида постаде знак. А сви примерци су настали у истој кројачкој радњи. Уметнички скројени и сашивени.

Маестро кројач је, наравно, Парканац. Ђурица Милановић.

Радња му у центру, до Раденка Бојаџије. Шиваћа машина „Сингер“. Сто за кројење. Лутке за обликовање. Игле. Конци. Шпенадле. Пегла. Кројачка класика. Но мајстор није класични услужни варошки шнајдер.

Ђурица, позади у дну радње, увек са неким игра шах. Кад му уђе муштерија, једва устаје. Криво му да напусти партију. Зловољно ти узима мере. Ћутке проба сако припремљен за шивење. Једва чека да се врати шаху. Не јури зараду. Сашије упола мање него што би могао.

Ми Парканци не знамо кад је шио. Али сваки сако изађе као саливен. Ђурица га није фирмирао. Рукотворина је сама носила знак његовог талента.

Уметник, Куме.

СВАСТИКА

Друго је сад, Куме. А, требало је преживети кад је био рат.

Сад се зезамо -„ Не жури. Нису ваљда Немци у Баточини.“ А, онда је био пун Крагујевац Шваба.

Уствари у Гимназији је била болница Бугарима. У Краља Петра школи су били љотићевци. А Немци су знали где је главно. У Учитељској школи - болница. У Војној болници - цео пук. Држали се око Великог Парка. Права војска - на најважније положаје. Јесу деловали војнички. Кад је блокиран Крагујевац, дан пред стрељање, гледали смо како им се сија оружје на Бојаџића имању преко Сушичког потока. Страва.

Немци су чисти и дисциплиновани. Радни, само да гледаш. Кад падне снег, свуку се до пола. Лопатама сав снег из касарне покупе у камионе и Ауф. Ни снегу не дају да стоји где је пао.

Окупација снега поред Великог Парка, Куме.

У нашим кућама глад. Фабрика не ради – отац без плате. После стрељања побегао у село. Мајка пере по туђим кућама. Ни тамо не претиче.

А нас петоро деце.

Кева вели да ја као најстарији пробам да зарадим нешто. Макар колико. Мени тек десета година. Због рата још не полазим у школу. По цели дан сам у Великом Парку. Гледам ка Вашаришту - Немци. Гледам ка Ердоглији - маса Немаца. Они нас и не гледају. Све раде само по наређењу. Ми Парканци их не дирамо, они нас такође. Мир посред нас, што пева прота Величковић.

Паде ми на ум да чистим Швабама чизме. Да зарадим неки филер.

Узнем једину четку из куће. И кутију Шоловог ималина. Седнем на земљу. Лупкам четком у сандуче да неко стави ногу.

Дође један Немац. Очистим. Он баци неку крајцару. Тако други, па мало после трећи. Ја запео. Устанем са траве и онако на коленима четкам чизме које наиђу.

Одједном чујем:-„Свастика. Свастика. ..Бежи“ . Гура ме човек и панично показује мој тур. Уплашен претрчим у парк. Шта има на мом туру? Скинем нове панталоне што ми је сашила кева. Укројила немачки џак од саргије. Простеповала ногавице. Ја обукао и везао каишем. Нисмо обраћали пажњу на слова штампана по тканини. А испало је да на туру имам огроман кукасти крст. Кад се сагнем, испада исмевање окупатора.

Добро прође да нису видели.

А, ко је човек што ме упозорио? Немац би рекао – хакенкројц. А овај је говорио – свастика. Мора да је био убачен, Куме.

СИНОВАЦ

Видиш, Куме, ону двојицу клинаца што говоре у глас. Брзају као митраљези.

Онај мањи је син Драгомира Шаљића. Професора географије. Ветерана из Првог светског рата. Изгубио у рату десну руку испод лакта па дневник носи притиснут уз тело преосталим патрљком. У Петој осмољетци су предавачи наставници или учитељи. Не зна се разлог што је професор Шаљић међу њима. А и његова супруга, доброћудна професорка француског. Политичка процена, ваљда. На глави му је предратни шешир, а разапети кишобран често му гађају грудвама снега немирни ђаци. Добри професор се не љути. Само каже: „Чуће се и видеће се на малој матури“. Никад нисмо чули ни видели.

Онај мало већи је син доктора Мишића. Др Зорана Л. Мишића како пише на лименој табли испред куће у Карађорђевој улици. Оно „Л“ означава да је син Лазара, брата војводе Живојина, Куме. Синовац легендарног војсковође, мој Куме. Доктор је студирао у Француској. Није чудно за војводиног синовца. Чудније је да је постао комуниста. Нешто као и Коча Поповић - из богате куће оде у пролетере. Француски револуционарни дух. Знаш оно: „ЕГАЛИТЕ-ФРАТЕРНИТЕ-ЛИБЕРТЕ“. Кажу и да се тамо бавио боксом.

Није постао неки буца после револуције. Зна се само да је приликом првог Маршаловог доласка у Крагујевац поред њега стојао и доктор. Има фотографија, Куме. На балкону Занатског дома генерални секретар КаПеЈота држи говор маси окупљеној код Крста. Иза њега – доктор Зоран Л. Мишић са кратким четкастим брковима. Ограда балкона прекривена ћилимом са народним шарама. Креца и ја смо гледали са дрвета испред Поште. Овим очима, Куме.

Радио је у крагујевачкој болници. Увек ујутру ишао сам на посао из изнајмљеног стана у Карађорђевој улици. Мршав. Висок. Качкет на глави. Пролази дугим кораком крај „Палигорића“ па скреће у улицу Луја Пастера. Усправан и као - замишљен. Једва одговара на поздраве пролазника. Нама, Парканцима је деловао некако тајанствено, Куме.

А, овај његов клинац брбља. Брза као митраљез Шарац. Можда је бржи само овај мали Шаљић.

СЛИКАРИ

Кад смо били ђаци у Петој осмољетци, заразисмо се сликањем. Хиљаду деветсто педесет друге дође за наставника цртања Риста Стојић Рузмарин. Вратио се однекуд издалека. Изгледа, из Лондона, Куме.

Има стране манире. Носи наочаре без оквира. Плишани сако. Оштар сивоплав поглед. Риста је имао још два брата уметника. Таса Рузмарин је касније осликао Дом културе и „Зеленгору“. У енформел стилу. Аца Рузмарин је би музичар. Клавир и песма.

Доведе Риста Рузмарин нас у Велики Парк да цртамо. Он понесе прибор и скицира. Недељом на истом месту ради уљаним бојама. Четке стави у зубе. Визира. Слика Дом на Жежељу, парковски ресторан, фонтану. Реализам, Куме. Почесмо да га помало следимо. Најупорнији смо били Маке, Зеља, ја и покојни Трифун.

Били смо нешто друго, каже Маћерда - остали су „сарачи“.

После Маке Тасић отиде у Херцег Нови. Уметничка школа. Води је Војо Станић. Прича се да је после Дада Ђурића најталентованији био наш Парканац. Врло талентован је био и наш друг Јеле.

Наравно да су у Великом Парку радили и други сликари.

Професор Света Младеновић, Бата Флаја се појављивао носећи шешир а ла Шарл Боаје. Становао на Вашаришту .

Чика Фрањо Мартинац је живео прекопута „Палигорић“ кафане. Акварелисао.

Радмила Илић је предавала цртање у баракама осмољетке „ Јован Поповић“. У воћњаку Учитељске школе.

Јевта Аздејковић је у својој кући, у Вардарској улици, сликао огромна платна на ренесансни начин.

У Буџином сокаку је радила слепа сликарка Љубица Филиповић и неколико кућа иза ње, Мојсије Поповић.

Влада Суботар је доспео до Париза.

Бранивоје Јаковљевић сликао класичне портрете.

Почетком шездесетих пристигоше у Клуб студената у кафани „Стрелиште“ Раки Миливојевић и Раша Стевановић. У Омладинском дому, бившој кући доктора Николајевића, процвета будући сликар Кепа Јелесијевић.

Много је добрих сликара било око нас. Ваљда је инспиративан наш реон, Куме.

Међутим, у Великом Парку се знало. Кад се помене сликарство - закон је Маке. Он је уносио паркански дух на платна. У сликарство Крагујевца.

Деценијама, док није постао чаршијска легенда. Појам, Куме.

Прохладно октобарско јутро дсетог октобра двехиљадетринаесте. Маћерда седи испред „Балкана“ . Пије јутарњу каву сваки дан од 8 до 9 пре подне. Строго слатку. Са ратлуком и киселом водом. Увијен у јакну. Ослоњен о зид. Као да не гледа пролазнике. Кад ја наиђох, одмах ме приметио. Маше у знак поздрава. Довикује: „Нас двојица смо нешто друго. Остали наши су већином на Градском одмаралишту. Код Миленка гробара, Куме.“

СОВА

Уз сам Велики Парк је главни улаз у Учитељску школу. Велика двокрилна храстова врата. Извор просветара, Куме.

Многи су изишли кроз та врата и отишли да уче децу.

Улаз је одговарајуће украшен. Наглашен скулптурама. Мушка и женска фигура. Уз њих глобус и сова.

Ми Парканци знамо да је сова симбол. Мудра сова, научили смо у баснама.

Не знамо ко је Пирету дао надимак Сова. Ни да ли је због птице на Учитељској школи. Ал' је погодио. Иначе се не би примило. А примило се.

Пире је имао углед Сове.

Није се истицао у спорту. Још мање у школи или у уметностима. Није био снагатор ни вођа... А био је ауторитет у Великом Парку. Без наметања. Просто тако. Бог му дао.

Сова.

„Пирозни...“ - тепао је са поштовањем чак и његов друг Велики Загинац. Тај је мало кога бреновао. А Сову би увек саслушао. Као старијег иако су заједно одрасли вршњаци. Сад хоће да га задиви својим доживљајима са прошлог летовања.

-“Знаш , Пире , идем ја дубровачком ривом. Уз обалу укотвљена подморница. На палуби огроман црнац. Хај Захало, виче ми. Притиска дугме и на палуби се појави кош. Морао сам да одиграм једну партију баскета са црњом....“

-„Океј , Душане.“- смирује га Сова. Али, Велики Загинац наставља: -„ Наставим даље поред обале. Стоји прекоокеански брод. Гледам, на највишој палуби –кошаркашко игралиште. Утом ми прилазе два морнара и уводе ме на брод. Знаш ко ме чека да пуцамо пенале? Гамал Абдел Насер, египатски президент. Нисам хтео да га победим...“

-„ Разме се, Дуцо.“ - смирује га поново Сова са осмехом. Поштује Захала. Најбољи је то паркански кошаркаш. Може да победи црнце и Арапе. Он брани боје Великог Парка и у екстериторијалним условима. На морским лађама и подморницама.

Ми Парканци не летујемо у Дубровнику, а ретко на мору или неком другом летовалишту. Осим млађарије у крагујевачком летовалишту Градац испод Биокова. Загинац је нешто друго.

Море му је до колена. Разуме то мудри Сова, док се мрзне на клупи крај споредне парковске стазе.

СТРЕЛИШТЕ

Куме, све се мења осим Великог Парка. Око њега свашта изместише и преградише. Само ВП нико не сме да дира.

Тркалиште „Михајловац“ са Вашаришта оде на Хиподром у Колонији. Пут за Горњи Милановац се пресели на улицу Челопечку. Старо „Шумадијино игралиште“ се измести и поста стадион „Чика Дача“. Порушише Топовске шупе па изградише Војни затвор.

Стрелиште се дуго одржало уз Велики Парк. Ту је саграђено још крајем 19. Века. По плану самог Луке Ивковића, окружног инцилира. Требало стрелцима Крагујевца и Шумадије.

За војничку пушку – стометарско стрелиште. Дрвена пуцаоница. Грудобрани са стране. Иза мета и рова - висок грудобран са кога су се могле гледати фудбалске утакмице на игралишту. Забрањено, али бесплатно. Одатле је публика често била гласнија од оне са трибина.

Поред је кратко стрелиште за пиштољ.

Испред свега је Дом стрелаца. Терасом окренут парку. Зграда бечког стила. Отмена како доликује Великом Парку.

Некад давно Стрелиште је према Вашаришту било оградом одвојено од тркалишта. Унутра је била дрвена трибина и посебан павиљон за краља. Одатле је пратио трке сам краљ Милан.

Како онда да Парканци на таквом месту не буду најбољи.

Крагујевачка дружина „Чика Мата“ је харала великом Југом. И шире.

Немања и Драгослава Марковић. Љуба Миленковић. Цојле Васиљевић. Света Нос. Паре. Нада Ивановић. Влада Јефтић. Миша Бељаковић. Мика Урошевић... Све бољи од бољега. Тих година је Љубиша Петровић „Шериф“ убио апсолутни рекорд. Четрдесет узастопних десетки. Све војничком пушком у „муш“. Тако се пуцало у Великом Парку, мој Куме.

Примио се шампионски дух и на клинце који су из ровова показивали поготке. Џеми. Паја Ђира. Јура. Кепа. Мали Загинац . Дишка... Стигоше до савезних и републичких титула. Производ нашег Стрелишта .

Репрезентација је била забран Парканаца.

Педесет и неке власти изградише ново стрелиште у Зеленом појасу. Остадоше празни ровови у Великом Парку.

ТИКЕТ

Спортска прогноза је била права зараза. На листићу – утакмице недељног кола. Прва лига. Ако знаш фудбал, изволи прогнозирај.

Прост систем типовања. 1-0-2. Зачас попуниш и чекаш недељу. Можда баш тебе чека премија.

Многи су попуњавали. Они што не знају, замоле неког да им помогне. Наш друг Паја „Тикет“ је постао прави консултант. Попуњавао људима листиће и живео од тога.

Ајде да пробамо. Мој цимер, Зека Чича и ја уплатимо за две комбинације. Фудбалска познавања су нам била различита. Ја сам редовно ишао на утакмице. Њега фудбал није занимао. Једино што му је тата Жика пре рата био фудбалер у Ђуприји. Чувени леви лутајући центархалф-смејао се Чича. Чим тај пређе центар, свира се гол. Зна се какав страхан шут има Жиле па да се не губи време. А сам Зека није ни три пута у животу пикнуо лопту.

Попуњавамо прво његову колону.

-Звезда-Челик.

-Пиши 2.

-???

-Мора да су тврди као челик.

-Војводина-Будућност.

- Пиши опет 2.

-?????

-Имају перспективу, зато се тако зову.

И све тако редом. Попунисмо прву колону по нефудбалским резонима. А другу испунисмо по мојим „стручним проценама“.

У недељу - ја на стадиону. Гледам утакмицу, а сврби ме тикет у џепу. Слушам шта јављају спикери о другим утакмицама. На полувремену се јако узврпољим. На помолу су изненађења на многим утакмицама. Биће огромна премија ко погоди. А Чичин тикет је баш такав. Неће ваљда то ждребе среће да нас ритне.

Наравно - није. У другом полувремену се резултати променише. Довољно да нам обе колоне не донесу ништа. Нула, Куме.

Показасмо се лоши прогнозери. А, не само ми.

-„Нисам луд да пробам.“- говорио је Шницла, познати навијач. –„ Ко ће да погоди дванаест парова? Па четрдесетпрве је било само две могућности. Четници и партизани. А ја изабрао погрешну.“

На спортској прогнози је стално зарађивао само наш вршњак Паја „Тикет“. Попуњавајући другима, а сам није играо.

ТРОФЕЈИ

Мали Парканци се нису играли са кукурузним кочањкама, Куме.

Градска деца – имали смо ратне играчке. Правих играчака некако није било у времену обнове и изградње. За поклоне смо добијали понеки део одеће или поучну књигу.

Зато смо предмете заостале из рата богато користили. Били су на дохват руке.

Немачки шлем је служио уместо ноше малом Миши Тарзану. Јесте, оном што је професор на Грађевинском.

Бандаш од бицикле је Црни вешто гонио комадом дрвета. Око целог Вашаришта.

Ђулад из куглагера је скупљао Миле Рус. Били су цењена врста кликера. Скоро као стакленци и порцуланци.

Ланац за вучу везан за грану трешње у Стакиној авлији, служио је као љуљашка.

Све за игру.

А наши родитељи су од ратних трофеја градили практичне ствари.

Бензинско буре метално. Преполовљено по дужини постало је корито. За купање или прање веша. Чаура од гранате је коришћена као наковањ. Зарђали бајонет је годинама коришћен у башти за окопавање цвећа. Ранац „телећак“ је био путна торба.

Све се користило, Куме.

У мојој кући је деценијама употребљавана кашика са грубо урезаном петокраком. Заостала при неком изненадном покрету Руса при крају рата.

Совјетска армија се победнички ваљала преко Србије. После дисциплинованих и чистих Немаца, Крагујевчанима је деловала некако разуларено.

Млади војници су прошли преко огромних ратних простора. Кроз ватре и блата.

Приближавали су се победи у дуготрајном рату. Гледали стално смрти у очи. Свакодневно гинули.

Знали су да иду до Берлина. Нису знали да ли ће преживети.

Октобра 1944. кратко су били у Крагујевцу. У нашој кући боравио је Васиљ. Млад капетан. „Мајка.“- говорио је мојој баки, мислећи на своју мајку преко седам гора.

Уз Васиља су навраћали војници. Носили месо. Пржили на нашем шпорету. Јели из огромне негде позајмљене шерпе. Заливали алкохолом. Певали отегнуто, тужним гласом.

„Кушати“ – нудили су кашику сваком ко наиђе.

Једна од њихових кашика остала је кад су отишли. Кренули даље. На Берлин.

Кашику нисмо бацили, Куме.

Јесте била већа од осталих. Излизана. Некако шорава. Са невешто уцртаном петокраком.

Краснаја армија је стигла до Берлина. Докле ли је Васиљ? И његови што су „кушали“?

ТУРНИР У ХЕСТИНГСУ

Ми Парканци не играмо много шах. Што се шаха тиче, Куме то за нас није од великог интереса. Други по чаршији више померају та дрвца. Ено глумци у Театру играју шах од јутра до сутра. Па официри у Дому Армије. Па професори у Клубу културних радника... Активно играју, кажу да је шах спорт и неки успешни такмичари. Микић и Жути Лукић. Славко Чупавко. Милићко и Боби... Није битно ко све.

Важно је да је један Парканац победио у Хестингсу. Тако је, Куме.

У Великом рату капетан Васиљевић, звани Жое, допаде у заробљеништво. После одбије да се врати у домовину и настани се у Енглеској. Његова супруга, наша добра професорка Радмила остаде са три сина. Миша, Југа и Заре. Сва тројица, природно - Парканци. Сви помало муцају кад говоре, највише муца најмлађи Заре. Сви се баве спортом. Миша и Југа кошарком, а Заре игра фудбал у подмлатку "Шумадије".

Али Миша игра активно и шах. Постаје мајсторски кандидат. То је онда било више него сада неки велемајстор, Куме. И, крајем педесетих добија позив да игра у Хестингсу.

Хестингс је место најважније битке у Енглеској. Острвски чудаци то обележавају шаховским турниром. Витезови су Глига, Најдорф, Керес и слична елита. Академија, Куме. Поред главног турнира игра се и резервни на коме се боре млади лавови. Победник међу њима иде следеће године на главни турнир.

И ко је победио на турниру нада. Наравно - Парканац. Миша Васиљевић-Мифа. МАЛИ ПОБЕДНИК ХЕСТИНГСА - дао је дефиницију у Великом Парку Пире Сова.

Мифа долази праћен браћом. Парканци устају и с поштовањем се окупљају око њих. Док старији разговарају са озареним Мифом, Заре окупља нас млађе. Прича, као да је лично био тамо:

-„Улази мој Мифа у кафану и наручује - Коф... коф... коф... коф... Кофи. Келнер му донесе џезву са пет кафа. „

Цери се Заре својој измишљотини. Важнији му је благ подсмех заједничкој говорној мани него да ли је Мифа срео оца Жоета. У Парканаца је виц важнији и од Хестингса.

Сигурно ће се у будућности шах много више играти у Великом Парку. Не онај кафански задимљен већ спортски, на отвореном. Направиће се терен. Бетонска шаховска табла. Свако црно или бело поље биће метар са метар. Фигуре ће бит високе осамдесет сантиметара и имаће ручке. Публика ће седети околу на клупама под старим боровима. Играће се полако, не „цугер“. Све ће се одвијати у ваздуху Великог Парка.

Паркански шах. Куме. Нека се зове Мали Хестингс.

ФИЈАКЕРИ

Тоза достојанствено седи на кочијашком месту. Држи дизгине и бич. Дизгинима управља помало. Више се речима обраћа кобили Цулки.

Оооо. Стани мало. Ај лагано. Кас.

Зато Цулка стално држи начуљене уши. Слуша Тозине команде. А он брине о угледу фијакера. Возило је чисто. Црно лакирано. Гумени точкови не стварају буку. Само се чује бат копита по калдрми крагујевачкој.

Бич не употребљава никако. То је само декорација, Куме.

Декорација су и кићанке на Цулкиној узди. И труба за сигнализацију - ни њу Тоза не употребљава. Без буке, молим. Фијакер само клизи у тишини.

Тоза је „бечка школа“. На глави му је полуцилиндар. Носи црни сако и пругасте панталоне. На избријаном руменом лицу - уфитиљени бели бркови. Док са железничке станице вози пар путника у град, изгледа као неки члан дипломатског кора. Кор дипломатик. Недостаје само таблица са регистрацијом Це Де.

Ми, Парканци се никад нисмо возили фијакером. Долазили смо пешке са станице. Није то било само због недостатка пара. Некако смо са страхопоштовањем гледали на Тозу и фијакер. Изгледали су нам, ваљда, као предратни свет. Онај господски који изумире. Као лаковане ципеле.

У крагујевачки фијакер се не улази у старим тенис - патикама, Куме.

У шестом разреду мој писмени темат добије награду. Одем по њу на свечаност у Дому Армије, а професор Вуја прича на часу - „Сад се он вози у фијакеру, а шешир му вози други фијакер“. Слика успеха, Куме. А у стварности, ја се никад нисам у целом животу провезао тим возилом.

Висок је фијакер, мој Куме.

После су забранили коњске запреге у Крагујевцу. Дошли су таксисти.

А, ја добијем слику из Монреаала. Фијакер – атракција међу небодерима. На кочијашком месту не седи господин Тоза већ неки Афроамериканац у шареној мајици. Али, муштерије су наши Крагујевчани.

Парканци у фијакеру.

У Монреалу, Куме.

ФК ШУМАДИЈА

Први фудбалски клуб у Србији настао је, разуме се, у Великом Парку. Историја, Куме.

Још 1903. је отмени инжењер Данило Стојановић основао „Шумадију“. Играли су на најбољем месту, поред Милановачког друма. И данас на правцу „навијачке стазе“ стоји део темеља од дрвених кула на капији старог игралишта. Изнад је писало ФК “Шумадија”.

После рата клуб је забрањен. У свлационицу се уселио „Раднички“. Дрвена трибина је изгорела у доба Информбироа. Направљена је источна свлационица за ФК “Црвена Застава“, клуб војне фабрике.

Педесетих година је поново основана „Шумадија“. Не на свом матичном игралишту, већ на Дивљем пољу. Фудбал је ту окупио Сушичане и Вашаранце . Тренер је био предратни играч чика Дракче Здравковић, адвокат. Усправног држања. Са качкетом и наочарима и на терену. Учио је младиће и постепено формирао тим који је привлачио публику. Голман Мима. Бекови: Чича и Ђока. Халф линија: Влада, Муса и Чокањ. Навала: Прле, Перица, Педа, Гага и Бата. Носили су љубичасте дресове, тамне као за време рата. У подмлатку је никао Зоран Ристић. Ми Парканци смо понекад уживали у њиховим мајсторијама.

Онда су градски главари преселили „Шумадију“. На старо игралиште. У западну свлационицу. После фузије са „Заставом“ источну је преузео „Раднички“. Имао много играча па је део прешао у „Шумадију“. Она се променила. Нема Јове Тамбурице. Нема сушичких ни вашаранских дечака. Остао је само Бата Коза на левом крилу. Навалу су носили Моша из Абисиније и наши Парканци Мајка Валок и Моки. Управу нису више чинили стари Сушичани - Леса, Куца, Жика Бубањ и Ћишта. Најстарији српски клуб је унапређен у други крагујевачки тим. Поред терена се шетао Бата Јагодић . У кожном капуту.

У добрим материјалним условима „Шумадија“ поче да пристиже први крагујевачки клуб. Победи га у Купу. Почесмо навијачки да се делимо, као предратне генерације. Али, кад се отворио нов Градски стадион, поруши се стара свлационица а део старог игралишта уђе у Спомен парк.

„Шумадију“ преселише на ново а тесно игралиште уз Сушички поток. Само у Катастру остаде уписана као власник парцеле у Великом Парку. Места где је клуб основао Чика Дача. Стари Парканац, Куме.

ЦРНИ БАРЈАЦИ

Низ улицу иде омања постарија жена. Шира него дужа. Црнпураста, само јој беоњаче севају. Тетка Мица Јазинка.

Гласно виче да сви чују.

-Е, моје ћерке. Боље да је мајка камење породила него вас, па да стави у шљивар да свиње чешу дупе. Ђекићка је ово.

То се односи на све жене у улици Тополској. Све их зове кћерима, а оне њу мајком. Све се осмехују кад јој се обраћају, Куме. Она се са свима шали, а понајвише на свој рачун.

-Сашила мајка костим и сукњу од тебет штофа. Мој Миле има ново одело. Пођемо у Врњачку бању. Ја мислим да ће сви у нас да гледају. Ал' нико бре ни да нас погледа...

Иде галамећи низ улицу. Шали се са комшиницама. Без осмеха на поцрнелом лицу.

-То њена црна душа зна како јој је. Говоре тихо наше мајке.

Двадесет три црна барјака на кућама истакнути су у нашој малој Тополској улици у знак жалости за стрељанима у Шумарицама. Стоје преко десет година већ избледели и поцепани. Два су тетка Мице Јазинке.

Она не даје да се види туга.

- Ђекићка је ово... Почине неку нову шалу.

Један барјак је и на кући моје куме Миросаве. Она се такође шали без осмеха. Причала је женама да долази време колхоза. Све оне ће бити ошишане до главе. Храниће се на казану чорбом од репе. То кума прича са прозора док окупљене комшинице чекају активисту Народног фронта Брку, који треба да одржи читалачки час на клупи испод барјака на њеној кући.

-То њена црна душа зна како јој је. Говоре тихо наше мајке.

Миросава наставља шалу да ће она, као најстарија, бити куварица. Руководилац. Кутлачом ће сипати чорбуљак у порције женама у реду. Оне ће молити за неко парченце репе више. Сиктер, казаће им она тада...

Брка чека да се та прича заврши па да почне читалачки час.

Ми клинци ту играмо кликере, Куме.

ЦРНОГОРЦИ

Пуно момака смо ми Парканци називали по имену Црногорац. Ваљда као опис порекла. Некако нисмо схватили да је реч о посебној нацији. Само - Крагујевчани који су дошли из Црне горе. После су нам о школи објасниле учитељице да ФНРЈ чине шест република. Да у грбу пламте пет буктиња, пет народа чији се пламенови стапају кроз братство и јединство. Много касније појавило се још нација, али то је било без објашњавања.

У Великом парку нисмо о томе расправљали. Знало се ко је Црногорац.

Леви бек Радничког, Влаховић.

Миша Милошевић, одбојкаш.

Ђока, кошаркаш Шумадије.

Професор Вулевић.

И други.

Нама је био најближи Ђока Радовић.

После одласка у Звезду првог центра - двометраша Колаковића, смишљано је како да се надокнађује његових петнаестак кошева по утакмици. Тренер КК Шумадије, Џици Васиљевић је знао да сличног центра нема. Зато је тежиште игре пребацио на другу тачку, Куме.

Лукави коуч је лопте за високог центра „пивота“ преусмерио на „поста“ који стоји око пенала. Лицем окренут ка кошу добијао би лопту од млађих. Шпацера. Савке, Дуленцета. Требало је само да има меку руку и глад за кошевима.

Џајк је веровао да Ђока то све има.

Радовић је оправдао поверење. Трпао је лопте у обруче немилосрдно. Без дилеме да може да промаши. А то је у кошарци главни кунст. Да ти не дрхти рука, мој куме.

Ми смо се у почетку плашили. Знамо Ђоку још кад је у пионирској позоришној представи играо принца. У школу је долазио дотеран. Добијао је од оца из Америке мајице и шорцеве. Праве кошаркашке патике са белим луксузним чарапама доколеницама. На коврцавој коси му очешљана свака влас. Надимак му је био „Фазан“ због поноситог држања. Није деловало да такав кицош може носи игру Шумадије.

Ђоле нас је демантовао. Осветлао образ и срце јуначко. Ми нисмо знали да је његов отац Милош био храбар официр. Командант гарде пред одлазак у Америку. Носио сабљу. О томе се није тада причало.

Само смо видели беле патике и доколенице док је Ђока Црногорац пробијао одбране на Шумадијиним игралишту иза Поште.

Као сабљом их секао, мој Куме.

ЧВРГА

У осмољетци су углавном предавали наставници и учитељи. Затекао се тек по неки професор, ветеран из Првог светског рата. Као стари Шаљић, инвалид без једне руке.

Професор Рајчић је прешао Албанију као ђак. Зато је повремено нашег друга Ули Бранка звао :-„Арнаутине, твој деда ме је гледао низ пушчану цев. Овако.“ И показивао нишанећи. Ми смо то схватили за шалу, а Ули је добијао чврге по ошишаној глави. Уосталом, као и сви остали. Профа се држао старог правила да је батина из раја изашла. Лупао је чврге генерацијама, чак и онима пре мог оца. Добио надимак.

Раја Чврга.

Школовао се у Француској за време оног рата. Колеж у Марсеју за српске ђаке. После у Београду – француски језик и књижевност. Суплент у Крагујевачкој гимназији. Иза Револуције нешто није био активан па је спао да предаје у Петој осмољетци.

Више од француског учио нас је историји. Седне на прозорску даску, навија џепни сат и прича о Косовском боју:... “Није учествовао народ, то сад ови пишу. Ратовали су витезови, а џуловани сељаци су гледали са дрвећа...”

Од њега смо слушали о крагујевачкој историји. Зато ми Парканци пуно знамо о нашем крају.

Учио нас писању. За неку грешку одреди ти да десет пута препишеш лекцију. Ако питаш зашто, он удвостручи. Никад није контролисао извршење казне, али нико није покушао да је не одради. Знамо да би опет удвостручио. Једном изненада смањи оцену мени и Зекавици. Кад Зека упита за разлог, доби образложење : - Да не кварите децу“. И приде - да препише неку лекцију двадесет пута. Знао сам да не вреди питати.

Сваког ученика је питао о пореклу. Знао им деде и по њима их процењивао.

–„Сад ћу да га бијем“ каже мени док мој комшија Зоран гледа кроз прозор.

- „Зашто, господине?“ питам. Он је био „господин “ док су остали били „другови наставници“.

-„Отац му био фини човек, а овај - исти деда“ објасни професор Раја и лупи дланом Зорана који увежбано зарони под клупу не питајући и не чекајући.

Није волео становнике најближих села. Само чекају да кокош снесе једно јаје па трче на пијаци. Зато су ученици из околине Крагујевца за њега били „млекације“. Били унапред хендикепирани.

Праведан према свима, Чврга би понекад истеривао и своју кћер. -„Љиљана, мечко једна, марш напоље“. А кад уђе у наше одељење и стоји поред отворених врата, то значи да Кошћал иде напоље. Да не омета час. Милан, будући доктор геологије, излази трком. А у брзини заборавља капу па се одмах враћа по њу уз чуђење нашег професора.

Ми Парканци смо у Раји Чврги видели нешто за дивљење. Ваљда је то француски дух. Онај из филмова са Жаном Габеном, Куме.

ЧЕСМЕ

Знаш, Куме ону чесму Бубањ код Језера.

Насликао је њу наш Маке много пута. Уље. Акварел. Мозаик. Лепа чесма, нема двојбе. Подигли је Бојацићи после Оног рата.

Пројектовао руски избеглица, генерал. Па, зихер: кад се удруже богаташи и генерал – испаде споменик. Свака част.

Наша улица се сва обрадовала кад су изведене две уличне чесме. Дотле је била само једна, на ћошку код Гарића куће. Направљена неку годину пре Стрељања. Тад су наш крај још звали Арнаут мала, казује деда Љубисав, опанчар. Била је спас за све. Дотле се вода захватала са бунара. Митковог. Стевиног. Видиног. Доносила се кућна днева порција у белој емајлираној канти. Са поклопцем за точење и носком за сипање. Канта је стајала у претсобљу, надомак умиваоника и кухиње.

Кад је општина, за председниковања покојног Алексе Обрадовића, извела са Грошничког водовода нашу уличну чесму било је народно весеље. Вода само шикља. Домаћице захватају по неколико пута на дан. Зими се ноћу остави чесма отворена да тече. Да не пукне од мраза. Ујутру се формирао лед преко целе наше клизавице. Санке само јуре. Крња није имао санке. Седне у шерпу и јури низбрдо. Бос, Куме. После му тетка Цана дала неке старе вунене чарапе.

Сад су урађене још две уличне чесме. Једна код Шумљанина, друга испред Живуловића. И ону стару су преместили на другу страну улице. Комшије се радују. Народни одбор нам поправља стандард живота. Није било народно весеље. Само су Драгојла и Љубисав испржили шерпу сатараша и уз флашу вина послужили мајсторе. Наздравље, ваља се.

Мој отац и комшија Ранчић поднесу молбе и Градски одбор им одобри да уведу водовод у наша два дворишта. Чесма у авлији је сматрана за луксуз. Неке комшије су на фронтонским скуповима критиковале такво издвајање од народних маса. Замало да чесме од пола цола испадну раскош. Као Бубањ-чесма.

Мени је кућна чесма пресела. Морао сам да се свакодневно умивам у дворишту. Свучен до појаса, Куме.

ЏИЦИ

Први кошаркаши нису били тако високи. Сматрало се да је важна вештина. Техника, Куме. Најбољи у оба крагујевачка клуба били су бекови. Нуне Здравковић у „Радничком“, а Бора Савић у „Шумадији“. Обојица кошаркашки интелектуалци. Шмекери. Организатори.

Средином педесетих ствари се променише.

Тренер „Шумадије“ Живота Васиљевић Џици направи нешто до тада непознато. Уведе двометраша. Богдан Колаковић поста убојито оружје. Нерешив проблем за противнике. Био је висок негде близу двеста сантиметара, а читав педаљ изнад осталих. Кад подигне у рукама лопту, други играчи само скакућу да је дохвате. „Куле“ у одбрани поскида све, а у нападу само спушта у кош.

Џици ту тактику није измислио. Прво је „Звезда“ на Калемегдану формирала школу за двометраше. Ваљда по америчком рецепту. Одатле се појавио први високи центар, Ђока Коњовић. Био је спор и доста непрецизан. Но више се без двометраша није играло. Највећи кикс Звездине школе је што су као неталентованог испустили Нецу Ђурића. А он је после израстао у првог центра репрезентације. Освојио многе медаље.

Џици је пратио теорију. Терао и своје играче да уче. Кажу да је Шпацер више књига читао по налогу тренера него по лектури крагујевачке гимназије. Видео је Живота да долази време високих. Он није у подмлатку имао таквог. А подмладак „Шумадије“ је баш био за поштовање. Меда, Савка, Жикица, Саша, Кеза, Маре, Ранко... сви су куцали на врата првог тима. Али Џајку је требао двометраш.

Нашао га је у Првој гимназији. Сељачко дете. Помало стидљив и неспретан, Колак није играо са друговима. Али је послушао Џиција и открио да може да игра кошарку. Васиљевић је проводио сате са њим учећи га да прими и подигне лопту. Направи „француски корак“. Па да је само стрпа у кош.

Ишло је све боље. Куле се охрабрио и почео да се радује успеху. Саиграчи су га прихватили. Противници се плашили. А публика је уживала у моћима првог крагујевачког двометраша. Најбољег центра српске лиге.

Кад изненада, на дербију у Великом парку - нема Колака. Пред сам почетак, уђе и ћутке седе међу навијаче. Не игра. Наравно „Раднички“ се охрабри и глатко победи.

Испоставило се да је Колаковић прешао у „Звезду“. Моћни београдски клуб, што није успео да одгаји у својој школи узео је из Крагујевца.

Ми Парканци смо мислили да је та казна стигла Џиција. Зато што није тренирао Парканце већ момке из градског центра. Судбина је стигла и „Шумадију“. Укидоше им власти игралиште иза Поште, а оба крагујевачка клуба фузионисаше у „Заставу“.

Нови клуб је наравно живео у Великом Парку, а ту се као тренер успешно бавио и Живота Васиљевић. Два пута довео Крагујевчане у прву лигу оне велике Југославије.

Парканац се вратио на природно станиште, Куме.

ЏАМБОЛАЈА

Песме су се мењале према приликама, Куме.

На радним акцијама је одјекивало „Три смо пруге градили, ал то није доста. Ми хоћемо Београд да буде ко Москва.“

Војска се на проласку поред Великог Парка певала „У тунелу усред мрака, сија звезда петокрака“. Или: „Тито је маршал, Тито је геније, Тито је командант славне Армије“ . И на крају узвикивала – „Хеј.“

Козарачко коло организовано је пред свечаности или уз логорску ватру. Певало је :“Шири коло... Шири веће, боље се окреће.“

На радио програму су највише певане народне песме. Босанске севдалинке. Македонски и далматински мелос. Шумадијске је лансирао Мија Крњевац. А најбоље су биле оне којима се није знао аутор. „У лијепом старом граду Вишеграду“. „Стани , стани Ибар водо“. „Текла река Лепеница“. Певао их је народ као да су изворне. Ми Парканци смо знали ко их је саставио. Наш старији другар Драгиша Недовић. Онај што седи на парковском улазу и прича да му је име у „Споменици крагујевачке гимназије“ из 1933 године. Знали смо Недовићеве песме. Нисмо знали зашто радио њега не помиње. Нисмо знали ни шта је „Споменица“.

На игранкама – забавњаци. Шлагери. „Кажми зашто ме остави“. “Чамац на Тиси“. И слично. Домаћи композитори. Даме бирају.

Неки Пиварци су почели и џез. Зека. Па Кикере. И наши Парканци – Кисели и Аца Пингвин. Из Учитељске школе је цепао звук трубе. Заре Мали Мицинац.

Сва та музика се кретала помало по Великом Парку. Нови талас нас је запљуснуо са Запада. Ваљда преко Италије.

Песму „Џамболаја“ је унео је сељачић из Крчмара - Гиле Срећковић. Одличан ученик пред малом матуром. Становао код газдарице. А њена кћи Ратка доносила из Београда грамофонске плоче. Страна музика. Тек Гиле поче да певуши са другарима нешто неразумљиво. „Џамболаја ..коперфаја ..мио Џамбо..“.

Касније пређоше на српски: „Знаш ли Џо, ште је то Џамболаја...“.

Била је то увертира за следећу мелодију. „Имам коња званог Смокија...“ .

На том Смокију је дошао у крагујевачке биоскопе каубојски филм. У боји. Са музиком Димитрија Тјомкина. Пева Френки Лејн.

Вестерн је постао део младости. Ушао и у дух Великог Парка, Куме.

ШАТРОВАЧКИ

МеКу, воримго чкишатрова.

БинСр сам из шицеСу. Намз скисрп и ганскици.А тровачкиша ?

Зикје за вољуне. Маса се вориго, а главному се не шепи. Јамо камај и мој тацо су се зумелира, а циНем сунли лизна шта вио јуприча. Кад су либи у мачкојНе на дура.

Новост за тебе. А зачас ћу те научим да говориш шатровачки.

Не треба ти магнетофон . Скуп је. А ови шверцовани су фингирани. „Лају на ластиш“ - што би реко Ђора Миздра .

Просто. из сваке речи узмеш први слог и гурнеш га на крај. Мало провежбаш, и гототво. Можеш да се споразумеваш кад загусти.

Покојни отац, рикнуо је пре три године – покој му души, је шљакао у Фабрици. Цео век. За Крагујевчане је само једна фабрика на свету. Индустрија наоружања. Бивши Војнотехнички завод. Ту проведе цео радни век. Мој ћале је ушао као ученик , а изишао као пензионер. Не верује да има других радних места. Кад се каже фабрика, то је само ВТЗ. Не признаје ни ваљевски „Крушик“. Ни „21 мај“ у Раковици. Ни „Иво Лола Рибар“у Железнику. А за друга југословенска разна предузећа, само се осмехне. Неће да троши речи.

Кад је била стогодишњица војне фабрике, он ме уведе у „Црвену Заставу“. Први пут. Незапослени нису иначе имали приступ. Можеш до оградног зида на коме су стражари. Или, до главне капије кад чекаш некога на крају смене. За стогодишњицу је био изузетак.

Август педесет треће. Идемо кроз рабатне хале. Машине се хладе неком белом течностју. Радници боси, у дрвеним нанулама. Плави радни мантили на голим леђима.

Наилазимо на наше комшије који ту раде. Веља Гороган је баш учио занат код мог оца. Дреар, ради на стругу. Обрађује неки челик. Тихо пита:

-„Сторемај, што нам зешеу луце днује тупла? “

-“Тићу! Жука да моће витипра утоа!“ . Одговори отац. И опомену га са неким дванаестим отсеком. Помену неког Свету Јуду и још неко име.

Нисам разумео шта причају стари Вашаранци. Тек кад сам научио шатровачки, видех да су шушкали о почетку монтаже аутомобила. О референдуму.

Тад се тек уводило самоуправљање, Куме.

ШВЕЂАНИ

Неки наши Парканци су стигли у Шведску. Шта је за нас да претрчимо Европу, Куме. Очас посла.

Имали су и овде радна места. „Застава“ је примала раднике и службенике. Посебно оне што су завршили Војнозанатску школу. Та школа је и била због фабрике.

Основали су је кад и Тополивницу. Ту су се спремали питомци - прави европски мајстори. Знали знање. Још за оног рата радили су у Француској кад су прешли Албанију. Пре задње окупације су сарађивали са Чесима у Брну, Злину и свуда.

После рата то била Војнозанатска школа. Исти интернат. Менза. Радионице. Школска зграда. Само друга униформа. Зато немој да те чуди да су имали пролаз и ових година у свим фабрикама. Имали би и преко гране. Али је требало да изађеш из ФНРЈ.

Није могло никако. Поприлично дуго. Државна политика је таква.

Но прође и то. Баш кад се изгради Фабрика аутомобила у Абисинском пољу навали народ да се запошљава у њој. Маса нових радника се населише у предграђима. Свако јутро колоне одлазе у Велику фабрику.

У тој гужви и не приметисмо да нема неких Парканаца.

После смо чули да је Милан из Сушичког потока отишао на рад у Шведску. Што баш тако далеко? - причамо ми. Знамо да су за време рата неки наши ишли на рад у Немачку. Неки су скорије бежали у Француску. Али Шведска?

Ако је нама преосталима у Великом парку Шведска била далеко, некима није.

Оде Вита Чота што је играо у подмлатку „Шумадије“. Чврст момак, час игра центархалфа, а час центарфора. Свира гитару и виђамо га стално са лепом комшиницом. Таман чекамо да се жени, кад оде.

Оде Мика Зеза. Фини Вашаранац. Алатничар. Зна, што каже Доса Бојанин, да направи од гвожђа слона што маше сурлом.

Оде Милорад из Радмиловића. Насмејан сеоски момак. Кажу, преквалификовао се за касапина. Оде Милан из Сушице. Оста му кућа поред самог Сушичког потока. За време летњих поплава стигне му вода у кућу.

Касније оде у Шведску и Милун. Боксерски шампион. Он није Парканац али је тренирао у нашем негдашњем Дому стрелаца.

Одоше и други. Почела лако да даје држава црвени пасош.

Никад више нису седели у Великом парку. Кад би долазили на кратак одмор само су се смешкали. Охладила их шведска зима, Куме.

ШУМАРИ

Великим Парком је шетао чувар у зеленој шумарској униформи. Чува државну имовину. Звали смо га Штраус. Нисмо га волели. Био је ружан и зловољан.

Његовог директора смо уважавали и симпатисали. Свеле Симовић је често пролазио Великим Парком. Управа му је била у Цвећари, где су после ставили Завод за споменике. Супруга му је била прелепа Рускиња Раиса. Имали су две мале кћерчице. Свеле је причао како је студирао у грузанском сељачком оделу. Испред њега у амфитеатру - исто обучен Панта Јаковљевић. Страшни професор Кашанин испредаје за час брдо тригонометрије. Прозове Свелета :“Изволте на таблу.“ Овај извади чиоду и убоде Панту. Скочи Јаковљевић, а Кашанин помисли да се тај добровољно јавља, па се сложи: „Добро. Изволте ви.“ Смеје се Свеле док Парканцима даје до знања да је близак са Пантом који је Ђердап саградио.

Фини су и други шумарски инжењери. Пеца. Љубац. Томић. Али, Живко је омиљен у Великом Парку.

Седи једном око фонтане на клупама велики број наших. Разне генерације. Банку држи Пуковник. Он је школован у Совјетском савезу. Срећом, мимоишао га Инфорбиро, ал је демобилисан. Поподне проводи у Клубу народне технике, а пре подне дошета у зеленило.

Прича о Русији. Тенковска академија Фрунзе. Долази да их обиђе сам маршал Жуков, победник над Хитлером. Школа се припрема за посету. Чисти се и фарба све до миша у дувару. Стиже маршал. Све постројено за смотру. Он пролази тенкове и улази у кухињу. Прилази постројеним куварицама и задуже им сукње изнад главе. Лично вишеструки херој контролише чистоћу особа задужених за питомце. На лицу места смени генерала команданта школе. Гвоздена дисциплина, друже. Руски дрил.

Допала се пуковнику пажња слушалаца. Проширује тему о СССРу. Социјализам . Сва деца имају исте шансе. Све одмалена васпитава држава. Цео дан су у домовима, школама, пионирским парковима. Држави су деца прва брига. Она треба да их одгаја и васпитава....

Међу нама седи Живко. Слуша повијене главе. Као да куња испод дебелих стакала на наочарима. Ћути, ћути па неким уњкавим гласом запита:- „Јест, а ко ће да их воли?“ . Само толико о васпитању деце. Питањем обори цео полет претходне приче. И сам Пуковник помисли на своја два унучета. Воли их највише на свету.

Отад су Живка Парканци са осмехом поздрављали кад прође бициклом на посао. Са штапаљкама на ногавицама. Замишљен, као да слуша само борове и јеле у Великом Парку.

SIRE, НЕКА УТАКМИЦА ПОЧНЕ

Да господо, био сам најефикаснији стрелац крагујевачке кошарке. Никад нисам навукао дрес и опрему. Само седео за записничким столом. Мерилац времена. Записничар.

То је посао.

Утакмица је могла да траје колико ја хоћу. Личне грешке су приписиване нашим играчима на клупи или противниковим асовима. А кошеве сам уписивао немилице.

Све са леденим изразом на лицу. Немам појма о чему се ради.

Посебно ми је задовољство што су сви знали за моју улогу. И наши, и противници. И судије. И публика. И делегат, и контрола. Нико није могао ништа. Ни кад је дошла електроника.

Био сам бољи стрелац од легендарног Кораћа.

Зато су ме уважавали. Краљевски титулисали – СИРЕ.

Једном смо са Ваљевцима играли доклегод је требало. Док им нисам убацио пуна 42 коша. Онда је то било важно због кош разлике. А „Радничком“ тог дана баш није ишло. Гања фрља хорог у врх табле. Мима се од треме контузовао. Арса Поп није допутовао са студија. Срећом, ја сам био у форми. Јес, сер.

Више пута сам побеђивао „Борца“ из Чачка. Није им вредео ни доктор Денић са клупе. Ни Радмило рођени непоновљиви кошгетер. Ни Дивљак. Ни Цоња. Ни Лаћо. Ни Пуш. Јесу били прволигаши, али то не пали у Великом Парку.

Ту се треба поклонити Његовом величанству Сирету.

Чачани дошли клупским аутобусом- пришао кроз Парк до саме свлационице. У црвено-белом тренеркама излазе из аутобуса. Носе спортске торбе и десет лопти за загревање. Тада је цео Чачак дисао за „Борац“.

Наши- Парканци. Скупљају се један по један. До самог почетка ни наш коуч Стева Жиловић не зна на кога да рачуна. Носе разне торбе и различите патике. Разнобојне гаћице. Банда.

Ја-мртав хладан. Дотерујем црвену чоју на записничарском столу. Проверавам велики сат са гонгом. Меркам.

Тог дана сам се изузетно лепо дотерао. Решио сам да будем елегантнији и од самог Парета. Он се стално експонирао праћењем београдске моде. А пратио је и кошарку. Вели: - “Демшар може да ухвати метак из пушке. А наши центри? Лопта их погађа у главу.” Ал, Паре је ипак стварно шик београдски студент. Ја сам се обукао класично спортски. Тегет сако. Грао панталоне. Бела кошуља. Бордо кравата. Марамница у џепу. Наочари за сунце. Бриљантин у коси.

Чекам „Борца“, прволигаша из Чачка.

Наравно, резултат знате. Нећу да кажем, наши су били нешто инспирисани. Сви дадоше по неколико кошева. Мишко „Фитиљ“ погоди више од десет. А, ја убацих и свих двадесет. Што левом, што десном руком.

Уи, Сире.